

»Det är knappt man vågar berätta vilket program man går på i gymnasiet«

Rapport om föreställningar och attityder
i en IP-klass på gymnasiet

Anders Lindh

7/2000

”Det är knappt man vågar berätta vilket program man går på i gymnasiet”

Rapport om föreställningar och attityder i en IP-klass på gymnasiet

Anders Lindh

Rapporten ingår i projektet ”Läraren och den kulturella grammatiken”
Malmö högskola, Lärarutbildningen

© Anders Lindh
Tryckt hos L raru bildningens reprocentral
Malmö högskola
L raru bildningen
205 06 Malmö
ISSN 1101-7643

Innehållsförteckning

FÖRORD OCH BAKGRUND	5
FÖRUTSÄTTNINGAR OCH METOD	8
ENKÄTSTUDIEN	11
<i>Förutsättningar</i>	<i>11</i>
<i>Resultat</i>	<i>11</i>
INTERVJUSTUDIEN — ELEVER	16
<i>Förutsättningar</i>	<i>16</i>
<i>Resultat</i>	<i>17</i>
Om manliga lärare och kvinnliga lärare	17
Om skillnader mellan ”teori...” och ”yrkes...”	23
Om etniska och andra motsättningar	30
Om hur lärare och undervisning ska vara!	34
INTERVJUSTUDIEN – LÄRARE	41
<i>Förutsättningar</i>	<i>41</i>
<i>Resultat</i>	<i>41</i>
Om relationen till kärnämneslärare	41
Om lärande i kärnämnen	42
Om yrkeselevers lärande	46
DISKUSSION	49
LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING	54
KÄLLOR	54
LITTERATUR	54
BILAGA	56
BILAGA 1: ELEVENKÄT	56

Förord och bakgrund

När projektet ”Läraren och den kulturella grammatiken”, som initierats av Högskoleverket, startade 1999 och den grupp som formats vid lärarutbildningen på Malmö högskola förde en diskussion om inriktningen på arbetet mot tre perspektiv, klass, etnicitet och genus, kom jag att tänka på en händelse, som jag tyckte skulle kunna vara utgångspunkten för en studie som uppmärksammar något eller några av dessa perspektiv. Det är en händelse som jag ställdes inför vid ett undervisningstillfälle, och som ingår i ett större och återkommande komplex i skolan. Händelsen kan främst ses ur ett etniskt perspektiv, men har även relevans ur ett klassperspektiv.

En kortfattad bakgrund: I en IP-grupp (IP=industriprogrammet), som jag undervisade i ett kärnämne, går 12 elever. Av dessa är samtliga ”svenskar” utom en, vi kan kalla honom Markus. Hans pappa kommer från Senegal. Markus är född i Sverige, hans mamma är svenska, och han utmärker sig som en kille med väl genomtänkta reflexioner och stor kännedom om såväl världen i stort, som det svenska samhället. I klassen går också Gustav. En stor stark kille. Gustav har vid något tillfälle före den händelse jag tänker referera, blivit kritiserad av en av de andra ”svenska” killarna för att vara våldsam. Detta var i samband med att vi diskuterade våld och icke-våld som lösning på konflikter. Gustav är också svensk juniormästare i någon viktklass i boxning.

Nåväl, på en lektion utbrister plötsligt Markus, riktad till Gustav ”din dj-a pappskalle”, utan att jag lyckats notera något agerande från Gustav, som kunde gjort honom förtjänt av detta epiteta. Han hade visserligen vänt sig om mot Markus, och jag kunde inte se om han gjort några miner eller i övrigt gjort sig skyldig till något som kunde upplevas som en provokation. En ganska hätsk ordväxling utbröt mellan Gustav som kände sig anklagad och Markus, som tydligen kände sig trakasserad. Jag försökte medla i tvisten genom att föreslå att de skulle tala med varandra på ett sansat sätt och att Markus skulle förklara varför han kallade Gustav för det han gjorde, men det ledde inte direkt framåt, utan elden falnade, men glöden fanns kvar. När jag försökte tala med Markus efter lektionen ville han inte ta upp det igen.

Min tolkning av situationen då var inte entydig. Jag funderade mycket på vad det var som orsakade utbrottet och meningsutbytet. Det kunde ha varit en tidigare dispyt mellan dem, som kom i dagen under lektionen. Det kunde ha

varit så att Gustav genom subtila antydningar ville göra Markus uppmärksam på att han inte är som de andra, att han är ”invandrare”. Gustav har en tors-hammare runt halsen. Han ger emellertid inte öppet uttryck för rasistiska åsikter och är en i övrigt reflekterande kille med genomtänkta synpunkter.

Naturligtvis kan det också vara så, att Markus är alltför mycket på sin vakt mot rasistiska signaler, och att han överreagerade. Han går ofta för sig själv och man kan få intrycket av, att han nog ser sig själv som lite malplacerad i IP-gruppen. Senare under läsåret fick vi en tjej, som går individuella programmet, i gruppen och några sådana tendenser som jag beskrivit ovan förekom inte efter det. Tjejen är kompis med Markus och av utseendet att döma har hon asiatiskt ursprung.

När jag vid ett senare tillfälle tog upp frågan igen med Markus, fick jag veta att mina misstankar var välgrundade. Det var faktiskt värre än jag hade trott. Vid det speciella tillfälle, då han blivit förbannad på Gustav hade Gustav tydligen antytt något på ett subtilt sätt om Markus afrikanska ursprung. Detta är något som av allt att döma händer ofta. Killarna i klassen, alltså inte bara Gustav utan även andra, pikar Markus för att han inte är lika snabb i munnen som de och kan ge lustiga kommentarer. Han betraktas som dummare än de andra, enligt vad han själv berättade för mig. Självt har jag upplevt honom som både allmänbildad och reflekterande. Markus kunde för övrigt namnge tre eller fyra av klasskamraterna som aldrig gav honom nedsättande kommentarer.

När jag tog upp förhållandet med skolans kurator kunde han berätta att problemet var gammalt och att klassen betraktas som bekymmersam, både vad beträffar hur man behandlar Markus, och, vilket troligen ligger i botten på hela problemkomplexet, vad gäller elevernas starka känsla av att inte vara accepterade av vare sig lärare eller elever på andra program. Industrieleverna har lägsta statusen på skolan och tydligen är den här klassen mycket känslig för det. Skolan är en s.k. blandad skola med både ”teoriprogram” och ”yrkesprogram”.

Som lärare är det svårt att se allt som föregår i en klass, särskilt om man inte har klassen så mycket. De elever som är utsatta visar inte detta, utan försöker dölja förhållandena. Det enda jag hade märkt tidigare var, att Markus inte satt tillsammans med de andra, utan alltid valde en bänk för sig själv. Men det fanns även andra elever i klassen som gjorde det. Markus betecknade inte det jag refererat som ett stort problem, även om trakasserierna den morgon jag pratade med honom tagit sig uttryck i att skåpdörren till hans elevskåp var insparkad, något som enligt honom själv även hänt tidigare. Han sa att han inte brydde sig längre. En positiv utveckling var dock att Markus började sitta med den tjej

som kom in i gruppen och han verkade trivas med det och kände sig nog säkrare. Markus verkar för övrigt inte vara en särskilt osäker kille, utan ger intryck av att vara samlad och ha självförtroende, han tvekar aldrig att diskutera på lektionerna eller föra fram sina åsikter i vilket ämne det än må vara, även om dessa åsikter kanske inte stämmer överens med vad de flesta av klasskamraterna tycker. Läsåret efter jag hade haft klassen uteblev Markus från de flesta lektioner, men uppehöll sig ändå på skolan under dagen. Situationen blev ohållbar och det arrangerades för honom att komma till ett annat program på en annan skola. Enligt kurator passade detta honom bättre och hans frånvaro förändrades.

Den här undersökningen är tänkt att ingå i en serie rapporter inom ramen för projektet Läraren och den kulturella grammatiken. Jag vill här gärna ta tillfället i akt att tacka alla dem som deltagit i projektet på Lärarutbildningen vid Malmö högskola för värdefull hjälp med uppslag, idéer, och konstruktiv kritik under seminarier och vid mer informella diskussioner. Jag vill också rikta ett varmt tack till kuratorn på den skola där undersökningen genomfördes, utan vars medhjälp och konstruktiva förslag studien inte hade fått sin nuvarande utformning, och sist men inte minst vill jag tacka de elever och lärare som varit beredda att engagera sig och svara på och diskutera frågeställningarna i enkäten och i intervjuerna.

Sätöfta i september 2000
Anders Lindh

Förutsättningar och metod

Efter en preliminär diskussion med den aktuella skolans kurator, som påbörjat ett projekt med ifrågavarande klass om föreställningar, attityder och självkänsla i gruppen, och en inledande enkät i klassen om hur eleverna upplever sin situation som ”yrkeselever” stod det klart att det kunde vara fruktbart att i studien anta ett status- eller klassperspektiv. Hur uppfattar dessa elever sin relation till lärare och andra elever på skolan, främst på ”teoriprogrammen”? Rapporten har olika delar, varav en del redogör för den inledande enkäten med samtliga elever i klassen, en del utgörs av kvalitativa intervjuer med dels ett antal elever ur den nämnda klassen, dels lärare på industriprogrammet, vilka haft klassen, men inte varit mentorer för den. Syftet med såväl enkäten som intervjuerna var att se hur elever och även lärare på ”yrkessidan” upplever sin relation till ”teorisisidan” främst kärnämneslärare, men också till ”teorielever”.

De frågor som jag ställt mig inför studien är: Vilka attityder hos lärare är gångbara i dessa grupper för att man skall få konstruktiva relationer? Hur påverkas elevernas föreställningar och attityder? Vad innebär lärande för yrkes-eleven? Hur ser elever i en IP-klass på sin egen status och hur upplever de sin situation ur ett klassperspektiv?

Att göra en studie av det här slaget inbegriper något slags teori- eller modellbygge. Att utarbeta en förklaringsmodell blir en del av själva arbetsprocessen. Den här studien är främst en probleminventering och jag arbetar med olika teman och kan alltså inte säga att jag som utgångspunkt använder den ena eller andra teorin. Teorier om lärande som jag tycker kan ha något slags relevans i sammanhanget är dels s.k. verksamhetsteorier, dels teorier som diskuterar mästare-lärling-relationer och lärande i sådana sammanhang. Eventuellt kan också de tankar om lärande som framkommer i teorier om inlärningsstilar ha en viss relevans här.

Min utgångspunkt vad gäller undervisning är, att jag menar att det för att bedriva en framgångsrik undervisning är nödvändigt att ha något slags teori att arbeta utifrån. Verksamhetsteoretiker menar att det i mycket arbete inom skolans värld finns en teorilöshet. För att motverka den är det nödvändigt att undervisningen tar ett slags utgångspunkt i modeller eller teorier om undervisning. På danskt område för t.ex. Mads Hermansen i sin bok *Lärandets univer-*

sum en diskussion om undervisningens teorilöshet.¹ Vad är då en teoretisk undervisning i denna kontext? Hermansen hävdar att...:

”En teoretisk undervisning är en undervisning som arbetar aktivt med att skapa en sammanhangsförståelse.

Sammanhangsförståelsen kan befrämjas på ett bokligt, praktiskt, konstnärligt eller annat sätt, men undervisningen måste tidigt lyfta in teorier eller modeller som etablerar en sammanhangsförståelse, så att man på ett systematiskt och kunskapsutvecklande sätt kan arbeta med stoffet. Därför måste goda undervisningsförlopp börja med att lärare och elever skaffar sig en överblick över den kunskap som man hitintills har tillägnat sig. Det utgör sedan den ram som man utgår ifrån i undersökningen av det nya stoffet.

Undersökningen får inte präglas av förutfattade meningar. Därför är det bra att inledningsvis uttrycka en rad påståenden som ger ett sammanhang. Dessa utgör ramen, men också något som man är beredd att överge, om det skulle visa sig att det nya stoffet kullkastar delar av den redan etablerade teoretiska förförståelsen.

Undervisning på denna grundval blir således en fortlöpande teori-korrigerig. Undervisningsmetoden är i grunden vetenskaplig, då den lägger vikt vid samma element som den ideala vetenskapliga kunskapsprocessen gör.”²

Hermansen menar också att många som undervisar i gymnasieskolan saknar en teoretisk modell att arbeta utifrån, att man ofta saknar genomtänkta målformuleringar inför projekt, liksom ett målstyrt arbetssätt.

Ett reflekterande arbetssätt kan vara början till att tillägna sig en arbetsmodell, vare sig denna arbetsmodell är en modifiering eller en tillämpning av en modell som vetenskapligt prövats av den pedagogiska forskningen eller en egenreflekterad modell, vilket inte behöver stå i motsättning till vartannat. Med en egenreflekterad modell menar jag i detta sammanhang en modell som genom erfarenhet och reflektion arbetats fram av den praktiserande läraren. Den bygger ofta på beprövade teorier, men kan ha utarbetats utan att läraren varit direkt medveten om dessa. En egenreflekterad modell kan också beskrivas negativt. Den bör, som namnet antyder, inte vara resultatet av ett oreflekterat sätt att

¹ Verksamhetsteoretikernas synsätt beskrivs på ett ingående sätt i Hermansen (2000) t.ex. s. 108ff. där han diskuterar just teorilösheten i dagens skola.

² Hermansen, a.a. s 109.

undervisa, där läraren tillägnar sig och för vidare en modell som denne själv varit underkastad i sin egen utbildning, vare sig denna modell är en av den pedagogiska forskningen prövad modell eller ej.³ Jag föreställer mig att det blir problem vid tillämpningen om läraren inte själv reflekterat och funderat över modellens innehåll och struktur. Ett oreflekterat sätt att undervisa grundat på förmedlingspedagogiska principer torde det vara svårt att nå framgång med i den grupp elever, som den här studien avhandlar, något som jag får anledning att återkomma till längre fram.

Den studie som resulterat i föreliggande rapport är alltså tänkt att utgöra nedslag i den verklighet som är ”yrkeselevens”, och att i någon mån spegla eller reflektera denna verklighet. Rapporten syftar inte till att redogöra för forskningsläget inom området, även om referenser till aktuella studier och till giltig litteratur förekommer.

Termerna ”yrkeslev” och ”teorielev” är de beteckningar jag använder, även om de kanske inte är helt tillämpliga med tanke på att även de elever som jag kallar yrkes elever läser teoriämnen. Termerna har däremot en relevans vad gäller att de som av mig betecknas som teorielever går program som är studieförberedande, medan de som betecknas som yrkes elever går program som leder fram till ett yrke efter gymnasieskolan, fastän även dessa program ger formell behörighet att studera vid högskola. För att beteckna lärare i gymnasieskolans olika program använder jag termerna yrkeslärare respektive kärnämneslärare, eftersom det är dessa två kategorier lärare som eleverna på yrkesprogram kommer i kontakt med. Att det finns karaktärsämnen och följaktligen karaktärsämneslärare även för teorielever är en anledning till att inte använda termen karaktärsämneslärare om yrkeslärare, fastän de naturligtvis är detta på de yrkesförberedande programmen. De sociala eller klasskonnotationer som ligger i termerna har jag valt att lämna utan avseende. I själva intervjuerna har jag av praktiska orsaker använt termerna ”teorilärare” och ”yrkeslärare” beroende på, att det är de termer som eleverna själva använder.

³ Liknande tankar förs fram och utvecklas av Bengt Linnér och Boel Westerberg i deras rapport Kan man lära sig att bli lärare? Linnér och Westerberg bygger i viss utsträckning på tankar hos Bourdieu och på svenskt område Carlgren.

Enkätstudien

Förutsättningar

Som en inledande fas i undersökningen om föreställningar och attityder hos elever på industriprogrammet gjorde jag en enkät för att hitta en utgångspunkt inför de kvalitativa intervjuerna med några slumpmässigt utvalda elever. Enkäten visade tydligt att det som skulle vara mest givande att undersöka rör attityder till och föreställningar om teorielever och kärnämneslärare, men även IP-elevers attityder till och reflektioner om yrkeslärare.

Enkäten omfattade 10 elever från industriprogrammet på en blandad gymnasieskola i södra Sverige.

Resultat

Resultatet av enkäten visade att det var omöjligt att gå vidare med en inledande tanke jag hade om att främst studera yrkeslevers relation till kvinnliga kärnämneslärare⁴, av den enkla anledningen att de nästan inte hade haft några kvinnliga lärare under sina år på gymnasiet. De enda kommentarer som gavs om kvinnliga lärare i enkäten var att ”vissa har konstigt humör” och ”vissa har konstigt humör, glad ena stunden och arg andra”. Att arbeta vidare med ett så knapphändigt material bedömde jag som föga meningsfullt.

När det gäller manliga lärare hade förstås alla haft det eftersom yrkeslärarna är manliga, vi rör oss här i en utpräglad manlig miljö. De flesta upplevde, liksom då det gällde de kvinnliga lärarna, att de hade en ganska bra relation till de

⁴ Min hypotes var, att beroende på den kultur som präglar killgrupper av det slag vi möter t.ex. i en industriklass skulle framför allt kvinnliga kärnämneslärare möta svårigheter med dessa elever och eleverna i de här klasserna skulle uppleva svårigheter med kvinnliga kärnämneslärare. Detta menar jag skulle bero på att kvinnliga lärare, dels har en annan kulturell bakgrund beroende på kön, dels har en annan sociokulturell bakgrund beroende på att kärnämneslärare, kvinnliga såväl som manliga vanligtvis rekryteras ur en annan social klass. Jag anser alltså att detta förhållande skulle kunna ge upphov till fler konfrontationer än t.ex. manliga lärare skulle möta i en utpräglad killklass. Min hypotes har utvecklats ur reflektioner över rapporter från manliga yrkeselever i killklasser jag mött under flera år som gymnasielärare.

flesta manliga lärarna. De få kommentarer om de manliga lärarna som kom fram i enkäten — i intervjuerna var eleverna mycket mer mångordiga om hur de upplevde sina lärare — var att vissa hade ”konstigt humör”, en elev som i och för sig menade att hans relation till manliga lärare var mycket bra ansåg att ”någon har varit dålig”. Svaret antyder problemet med enkäter med färdiga svarsalternativ, naturligtvis är det så att man har olika relation till olika lärare, och för att kunna få en någorlunda nyanserad bild av elevernas upplevelser hade de också möjlighet att för varje fråga förutom svarsalternativet kunna ge en kommentar till frågan. En annan sådan kommentar var att ”vissa manliga lärare kan vara gammaldagsa och omoderna, stränga”, en synpunkt som också vidareutvecklades i intervjuerna. Det rör sig i många av kommentarerna om en eller ett par av lärarna, som de upplever sig ha haft speciella problem med.

En intressant iakttagelse som kan göras i enkätmaterialiet är att på frågan om de tycker att det är intressant med teoriämnen svarar 9 av 10 ja, att åtminstone vissa teoriämnen är intressanta. En elev menar att de flesta är ointressanta och ingen anser att de är meningslösa. De elever som blev intervjuade gav alla uttryck för att de upplevde det som meningsfullt att läsa teoriämnen beroende på att de ville läsa på högskolan för att vidareutbilda sig efter gymnasiet.

På en fråga om huruvida de kände sig någorlunda som hemma, att de tilläts vara sig själva, på kärnämneslektionerna svarade en knapp majoritet (6 av 10) att de oftast gjorde det. Detta trots att miljön och ”kulturen” i kärnämnen skiljer sig ganska markant från den miljö de har i verkstaden. Några menade att de sällan kände sig som hemma, medan en elev alltid kände sig hemma och en aldrig upplevde detta på kärnämneslektioner. På denna fråga svarade en elev på både alternativet ”ja, oftast” och alternativet ”Nej, sällan”, vilket väl får ses som elevens kommentar till frågan och ett belägg för att en enkät med svarsalternativ är ett ganska osmidigt verktyg.

En tendens till att de upplever sig som mer hemma i karaktärsämnena går alltså att märka, vilket väl är att förvänta sig. Dock är detta inte så markant som man skulle kunna räkna med om man ser till vad som framkommit i tidigare rapporter. I en artikel i *Lärarnas tidning* (29/95) med rubriken *Yrkeselever besvikna på allt ämnesplugg* menar tillfrågade elever att de visserligen kan förstå att de ska läsa vissa kärnämnen, men de menar att en del ämnen, som religionskunskap och samhällskunskap, kunde de klarat sig utan. Frågeställningarna i den här enkäten är inte riktigt desamma. Min inriktning är mot attityder och upplevelser i ett socialt perspektiv eller sammanhang. Och i den kontexten finns en tendens mot att man upplever kärnämneslektionerna som

meningsfulla. Detta framkommer än tydligare i intervjuerna, där det till och med är så att någon av IP-eleverna upplever kärnämneslektionerna som mer tillfredsställande än karaktärsämneslektionerna ur vissa aspekter. Om det är så att det håller på att ske en förändring bland yrkes elever mot en mer positiv attityd till kärnämnen skulle en möjlig förklaring kunna vara att den nya gymnasieskolan, med kärnämnen, nu har funnits några år. Den jämförelse med hur det fungerade i den gamla gymnasieskolan, med olika kurser för teori- och yrkes elever, som man tidigare gjorde håller på att sakta försvinna. Både elever och kanske framför allt karaktärsämneslärare har börjat acceptera och se fördelar med den nya ordningen, en inställning som dessa lärare förmedlar till sina elever. Naturligtvis kan det finnas andra och mer sofistikerade förklaringar till detta resultat, men att acceptera nyordningar tar ofta tid.

En av frågorna tog sin utgångspunkt i en konkret klassrumssituation som vem som helst som varit lärare i en yrkesklass knappast skulle betrakta som alltför verklighetsfrämmande, ”om du t.ex. har glömt dina böcker eller en penna till någon lektion, hur tycker du att dina kärnämneslärare bemöter detta?” Sju av 10 menade att det som oftast sker är att lärarna blir irriterade och skäller, medan två menade att de flesta inte bryr sig. Några kommentarer tyder på att problemet var aktuellt för eleverna: ”de lånar en penna till en”, ”NN börjar skrika om vi inte har pennor”, ”den sletne NN börjar att skrika”.

De flesta eleverna i klassen, 6 av 10, tycker att lärare i allmänhet är schysta och gör så att eleverna ska må bra och trivas i skolan. Fyra tycker att så sker endast ibland.

På en fråga om huruvida de upplevde att de blev accepterade och uppskattade för den de är av sina lärare (de fick i instruktionen till frågan klart för sig att det var möjligt för dem att svara på mer än ett alternativ här) kryssade 6 för alternativet ”ja, av mina yrkeslärare”, 2 kryssade för ”ja, av alla mina lärare” och en kryssade för både alternativet ”ja, av mina manliga kärnämneslärare” och ”ja, av mina kvinnliga kärnämneslärare”, vilket jag tolkar som att den eleven menar att han känner sig mer accepterad och uppskattad av sina kärnämneslärare i allmänhet.

”Hur tycker du att dina kompisar i teoriklasser ser på dig som yrkes elev?” var en fråga som i kommentarerna visade på en känslig punkt i deras självuppfattning. Detta har också bekräftats vid samtal med kurator på skolan, som menar att just deras självbild är problematisk och behöver bearbetas. De flesta, 6 av 10, tycker ”att många verkar se ner på mig för att jag går yrkesprogram”, medan 3 av 10, svarat ”jag upplever inte att de har någon särskild attityd till

mig”. En elev känner sig som ”jämbördig kompis”. Ett deprimerande resultat om än väntat. Hur förhåller man sig då i den här manliga kulturen (läs: macho-kulturen) till en sådan självbild? ”Dom kan bara hålla Flabben”, ”men jag skiter i vilket” är några kommentarer till frågan.⁵ En händelse som de flesta i klassen pratade om när vi diskuterade enkäten efter de hade fyllt i den, beskrev en elev såhär: ”När läraren från teoriklasserna var och visade runt på yrkesprogrammet, då sa han: ’ska vi mata djuren’”.⁶ Händelsen bekräftades också av de intervjuade eleverna och de gav en mer detaljerad bild av händelsen (se intervjuerna nedan). Det var trots detta bara en elev som skulle vilja gå på ett gymnasium med enbart ”yrkesklasser”, de övriga föredrog blandat gymnasium. Orsakerna till detta diskuterades inte.

Syftet med en fråga var att försöka få en bild av hur de som upplever att ”teorielever” ser ner på dem betraktar sina möjligheter att förändra situationen. Svartalternativen var ”ja, om jag ändrar mig”, vilket en elev valt, ”ja, om de ändrar sig” vilket fyra valt, ”ja, om lärarna gör något” som två valt och ”nej, knappast” vilket två valt. En elev valde både alternativ 2 och 3. De flesta verkar mena att ansvaret för en förändring i attityden hos ”teorielever” gentemot ”yrkeselever” ligger hos ”teorieleverna” själva eller hos lärarna.

Enkäten slutade med ett par öppna frågor som de skulle svara på med egna ord:

Fråga: ”Försök att skriva några ord om en händelse när du kände att någon såg ner på dig och du tänkte att det är bara för att jag går på IP som dom är så mot mig. Det kändes så dj-a taskigt när...”

Elevkommmentarer: ”Svårt att beskriva, ibland bra, ibland dåligt, eftersom att man känner att man inte passar in i omgivningen så blir det att ens klasskompisar vänder sig emot en” (Markus). ”När en tekniklärare som visade sina elever vår verkstad och sedan säger till dem, ska vi mata djuren dvs oss”. ”En lärare såg ner på mig så vi började slåss. Han slog mig, jag hann inte, för elever/kompisar kom in i klassrummet”. ”Det är en massa lärare som har fördomar och driver om oss med andra elever”.

⁵ Jfr. t.ex. Westerberg, B. *Det är ju vi som är negern*, s 117 som refererar en elevs kommentar till att teori elever verkar se ner på dem som går yrkeslinjer, ”...fast jag bryr mig inte om det.”

⁶ En parallell finns i Westerberg, a.a., s 120, där en elev menar att man i teoriklasserna brukar referera till verkstadsdelen av skolan som ”aphuset” – Aphuset – kallar vi deras hus – det är ett visst förakt.”

”eftersom jag inte bryr mig så kommer jag inte ihåg någon gång”, ”se sid 3”(hänvisar till kommentar om läraren som sa, ska vi mata djuren, redovisat i kommentar till frågan om hur yrkes elever upplever att teori- elever ser på dem).

Fråga: ”Skriv några rader om hur du skulle vilja att lärare och även andra elever skulle vara för att du skulle må bättre/ännu bättre i skolan.

Elevkommentarer: ”Att lärare skulle ha pennor till eleverna, för vi har knappast råd med vårt studiebidrag”, ”Någon ville att datorklubben skulle bygga spel där man går runt på IP och sköt Ip-elever”. ”Vara snälla.” ”Bättre tider i skolan”. (Han menar alltså att arbetsdagen är för lång *förf. anm.*) ”Att lärare och elever skulle respektera en och inte bara tro att man var ett rötägg”

Intervjustudien — elever

Förutsättningar

Utgångspunkten för intervjustudien tog jag i enkätsvaren, och arbetade vidare för att se hur eleverna resonerar och funderar runt de aktuella frågeställningarna, när deras reflexioner kan utvecklas i intervjusituationen. I en intervjustudie får eleverna en möjlighet att reflektera över frågor av mer personlig karaktär. Intervjuer kan väl närmast ses som nedslag i föreställningar om en verklighet som aldrig låter sig framställas på något entydigt sätt. Vad jag menar här är att de tankar om i detta fall skolverkligheten som elever eller lärare har är i en bemärkelse flytande och situationsbetingade, vi relaterar vår syn på verkligheten beroende på vilken typ av situation vi befinner oss i. I en intervjusituation relaterar vi på ett visst sätt beroende dels på vad vi har för föreställning om vad intervjun syftar till, dels på relationen till den som intervjuar, dels på vilka frågor som kommer upp. Intervjusituationen menar jag kan påverka och utveckla vår syn på det som är objektet för intervjun, i detta fall upplevelsen av skolverkligheten. En viss betydelse vid intervjuerna har förstås det faktum haft, att jag själv varit dessa elevers lärare under ett år.

Den intervjuguide jag använde mig av har en generell karaktär och tar upp problemområden eller frågeställningar snarare än specifika frågor. I intervjuerna valde jag också att låta eleverna vidareutveckla vissa av sina svar från enkäten, något som i och för sig inte faller utanför intervjuguidens ram.

Vad gäller själva intervjumetoden har jag i stor utsträckning försökt arbeta efter de teorier som Jan Trost för fram i *Kvalitativa intervjuer*⁷.

Den intervjuguide jag utgick från ser ut så här:

Yrkeskillar — kvinnliga lärare

Klassrumssituationen — vem gör vad och hur

Konflikter och samarbete

Underifrånperspektiv — klasstillhörighet och skolintegration

Vem skapar attityder och föreställningar? Etniska motsättningar, sociala motsättningar, rollmotsättningar (lärare — elev)

Socialt tryck

Hur ska läraren vara? Människa, lärare, kompis, stöd?

⁷ Trost, Jan. 1993, 1997. *Kvalitativa intervjuer*. Lund. Studentlitteratur.

Intervjuguiden blir naturligtvis ett underlag för mer preciserade intervjufrågor i själva intervjusituationen.

Vid planeringssamtal om projektet, som jag hade med kurator på skolan, framkom som nämnts ovan, att det antagligen skulle vara mest fruktbart att låta undersökningen konvergera i de frågeställningar som rör upplevelser av klass-tillhörighet och utanförskap i relationen till teorielever, något som ju också bekräftades av enkätsvaren.

I själva intervjusituationen strävade jag efter att snarare söka svar på frågan *hur* än på frågan *varför*⁸. Om detta lyckades eller ej är svårt att säga, men resultatet av intervjuerna tycker jag är tänkvärt och det gav en djupare insikt i hur de elever som jag intervjuade känner och tänker om sin skolsituation.

Att jag undersöker en IP-grupp har flera orsaker. Att undersöka IP ur ett klassperspektiv är självfallet intressant, eftersom dessa elever förväntas gå ut i industrin, låt vara som specialister inom olika områden, men det finns förstås ett samband med industriarbetarens situation. Det må så vara att bildningsideal och kultur är annorlunda idag än under arbetarklassens uppkomst i slutet av 1800- och början av 1900-talet. Arbetaren i den klassiska bemärkelsen börjar bli alltmer sällsynt beroende på förändrade arbetsuppgifter i industrin, kanske man inte längre kan tala om en social klass, med egna ideal och en egen kultur, med egna strävanden osv.

Resultat

De tre elever som jag intervjuat i gruppen upplever sig alla orättvist behandlade i den sociala situation de befinner sig i i skolan. De menar, att den föreställning som de känner att lärare och elever på teoriprogram har om dem inte stämmer.

Om manliga lärare och kvinnliga lärare

När vi under intervjuerna tangerade frågan från enkäten om manliga och kvinnliga lärare visade det sig, liksom enkäten ju redan hade visat (se ovan), inte fruktbart att utveckla frågeställningen. Intervjuerna kom därför att konvergera i en diskussion om lärare i allmänhet.

Johannes är en kille som är ganska intresserad av skolan och som har planer på att läsa vidare efter gymnasiet. Han har också en tydlig bild av hur

⁸ Trost a.a. s 33, ”...Intervjuaren skall försöka att *förstå* den intervjuades bevekelsegrunder, känslor, sätt att tänka och sätt att handla eller bete sig.” Och ”...i första hand fråga om att komma åt ’livet’ och inte ’berättelsen’.”

lärare fungerar i klassrummet och vad han själv tycker är goda förutsättningar för lärande. Kvinnliga lärare hade Johannes inte haft sedan i ettan, då han hade en lärare som han menade att han hade en god relation till. Om de manliga han haft berättar han att han tyckte vissa var för ”gammaldags, omoderna, stränga”, han tyckte att de var lynniga, och när jag frågar honom på vilket sätt de har betett sig gammaldags och om han minns någon episod, berättar han följande:

Johannes: Nej, inte något speciellt, men allting skulle vara så strikt och ordnat och man skulle gå in och sätta sig, och sätta sig och göra vad man skulle, och även om det kanske inte är så gammaldags, fast för mig verkar det så, om man jämför med andra lärare, så så är det ju mer fritt, här var det liksom bam, bam, bam, allting upprättat, uppställt och allt i ordning och lite sånt, det tycker jag är lite gammaldags och ja, sträng och hård och inte så hjälpsam och sitter framme i sin kateder och väntar tills man skulle säga till, han går inte runt och tittar eller gick inte runt och tittade vad man hade gjort och så, bara, ja.

Anders: Ja, men det är bra, det är så du tycker att lärare ska va?

Johannes: Ja, de ska ju kunna gå runt och hjälpa till och se. Ja, de ska kunna prata om annat än bara just det ämnet man har och vara sociala.

Anders: Jaha, allmänt sociala?

Johannes: Ja, allmänt sociala, precis. Man behöver ju inte vara inriktad bara på just det man håller på med för stunden och man kan ju... (drar på det, hittar inte orden)

Anders: ...snacka om lite annat?

Johannes: Ja, precis, och så har det ju varit när man har haft lite yngre lärare, det är enklare att snacka lite annat än bara just det, och sen då återgå till själva ämnet.

Anders: Ja, just det.

Johannes: Det har man ju märkt om man jämför gamla och unga lärare.

Vi diskuterar så om det är någon skillnad mellan äldre och yngre lärare, men Johannes menar att skillnaden kanske inte är åldersberoende utan att ”det nog är personen”.

Johannes har en bild av en av de manliga lärarna som mycket strikt och disciplinkrävande. Hans benämning på undervisningsstilen som ”gammaldags” vittnar också om Johannes medvetenhet om hur han menar att en ”modern” undervisning ska gå till, vilket vi kommer till nedan.

Johannes beskriver en undervisning som inte är elevcentrerad och om man talar om olika inlärningsstilar för olika människor, en tanke som förts fram av

bl.a. Dunn & Dunn & Treffinger, togs det av allt att döma inte hänsyn till dessa, eftersom alla elever fick arbeta på samma sätt.⁹ Om kärnämneslärare möter yrkeselever, utan att ha satt sig in i dessa elevers värld och sätt att lära kan säkert konfrontationer uppstå. Även bland yrkeslärare torde en liknande problematik finnas.

Yrkeselevers sätt att vara och sätt att lära skulle man kunna tänka sig i många fall avgjort att de valt ett yrkesprogram i stället för ett teoriprogram. Många verkar ha svårt att ta in information och omvandla denna till kunskap, att lära sig något, genom att t.ex. lyssna till en lärare, eller genom att sitta stilla och räkna eller skriva. Dessa elever kräver i många fall att få röra sig, att få information där de ser en helhet istället för faktauppräknings utan inbördes sammanhang. Att den typen av lärare som refereras ovan har problem med att nå fram till eleverna behöver kanske inte ursprungligen bero på lärarens attityd till eleverna, utan kan enligt vissa forskare böttna i ett sätt att undervisa som inte passar med yrkeselever i allmänhet.¹⁰ Isåfall skulle man kunna tänka sig att en dålig spiral kan startas av att sättet som läraren vill lära ut på inte stämmer med elevernas sätt att lära, vilket skapar en negativ attityd hos eleverna, som återverkar på lärarens inställning, eller bekräftar dennes inställning till den här kategorin elever. I många fall är inte heller de elever, som kan upplevas som mönsterelever av vissa lärare på gymnasiet, naturvetareleverna, vid en mer ingående utvärdering tillfredsställda med det sätt att undervisa som vissa eller kanske många lärare har. Däremot har dessa elever lärt sig skolkoden, och fogar sig oftast efter denna.

I diskussion med en annan elev på industriprogrammet, vi kan kalla honom Peter, framkom det då vi pratade om manliga och kvinnliga lärare att han haft en lärare, i detta fall en kvinnlig, som han hade upplevt som orättvis i sin bedömning av honom. Detta säger naturligtvis inte något om kvinnliga lärare i relation till manliga, men jag vill referera händelsen för att visa hur Peter upplevde situationen ur sitt perspektiv.

Efter att ha pratat med Peter om huruvida han haft några kvinnliga lärare fortsätter samtalet in på hur han upplever dem. Han menar att de kan vara mycket vänliga och att de ger "snabba svar" när han eller de andra ställer

⁹ För en djupare studie om inlärningsstilar se Dunn & Dunn & Treffinger 1995. För en kortare presentation se t.ex. Cronsioe, I. 2000.

¹⁰ Om diskrepans mellan undervisningsstil och inlärningsstil se t.ex. Cronsioe 2000, s 3.

någon fråga och när jag frågar om han minns någon undervisningssituation då han haft en lärare som varit på det här sättet fortsätter han:

Peter: Ah, det var, jag satt på lektionen, skulle läsa en bok.

Anders: Okej.

Peter: Läste jag nån sida och sen satt jag och pratade med en kompis precis vid sidan om så, så tyckte inte läraren om det, så.

Anders: Vad var det hon inte tyckte om?

Peter: Att jag pratade med honom emellanåt och...

Anders: Okej, men du var inte högljudd?

Peter: Nej, jag satt där och viskade, och pratade tyst och det tyckte hon inte om, för hon tyckte vi störde alla andra, fast dom hade ingenting emot det.

Anders: Nej, nej, och vad sa hon då då, kommer du ihåg det?

Peter: Nää, hon sa inget speciellt, men när lektionen var slut så sa hon att jag skulle sitta kvar.

Anders: Jaha, så det blev kvarsittning och vilken klass gick du i då?

Peter: Det var i ettan.

Anders: I ettan, okej, och hur kändes det tyckte du, att sitta kvar...?

Peter: Jaa, först förstod jag inte varför. Vi sitter nästan alltid och pratar på lektioner, och så. Hon tyckte inte om det här så.

Anders: Hon hade inte sagt något om att det fanns något förbud mot att prata?

Peter: Nej.

(—)

Peter: ...det kändes som om hon bestämde exakt vad vi skulle göra och inte göra.

Anders: Hon bestämde?

Peter: Ja.

Anders: Ni fick inte vara med och...

Peter: Nää, vi skulle göra vad hon sa och sen så.

Anders: Ni skulle göra vad hon sa, och det kändes inte bra, vad sa dina kompisar då?

Peter: Nä, dom fråga ju sen varför jag stanna kvar och så och varför jag fick sitta kvar.

Anders: Och vad tyckte dom då?

Peter: Dom förstod inte heller riktigt varför, de flesta hade ju pratat på lektionen, de tyckte det var konstigt att det bara var jag som fick sitta kvar.

I samband med den specifika situation som Peter beskriver tycker jag att vissa generella frågor kan tas upp. Peters upplevelse av den situation som han beskriver verkar genuin och visar hur han analyserat konflikten. Detta ger han uttryck för när han menar att "det kändes som om hon bestämde exakt vad vi skulle göra och inte göra". Att Peter hamnar i den situation han gör kan ha flera orsaker. En orsak kan vara att killarna i klassen kanske upplevts som mer högljudda av läraren än vad Peter upplevde. Olika referensramar, olika bakgrund olika "språk". Om man i lärarutbildningen görs uppmärksam på dessa "kulturella" skillnader, kan man kanske också utveckla en större förmåga att sätta sig in i "den Andres" situation¹¹, och får en bättre handlingsberedskap inför situationer av det slag som Peter återgett.

Mikael är en kille som utmärker sig genom att verka intresserad av skolarbetet.¹² När vi kommer in på Mikael's upplevelse av kvinnliga och manliga lärare får jag uppfattningen att Mikael vill ge intryck av att vara lojal mot skolan, något som inte var utmärkande för de andra elever som deltagit i intervjuerna. Det är enligt min egen erfarenhet inte så att dessa elever i allmänhet är särskilt lojala mot vare sig skolan som kollektiv eller dess personal, förutom vissa lärare som de upplever som schysta eller har fattat tycke för. Mikael's erfarenheter av kvinnliga lärare var att de i regel (Mikael hade haft några kvinnliga lärare) inte var lika snabba att "ryta till" som de manliga. Mikael har haft en kvinnlig lärare i ett visst ämne som han menar har satt tydliga gränser och där det har funkade bra med gruppen som helhet. Dessutom har han haft några kvinnliga lärarkandidater som han anser att det också har fungerat tillfredsställande med.

Vi samtalar om hur Mikael upplever kärnämnen och han säger att han tycker att de flesta är intressanta och att detta oftast beror på ämnet i sig själv, som han är intresserad av. Han menar också att kärnämneslärare i allmänhet är förstående för att...:

Mikael: ... industrielever är lite mer vilda och så, och liksom tar det lite

¹¹ Bl.a. Boel Westerberg för i sin bok *Det är ju vi som är negern* (s 110 ff.) en diskussion om "de Andra". Hon menar att kulturkrockar sker såväl inom etniska grupper som mellan dessa. Jag menar att det vi ser i Peters beskrivning av upplevelsen under en lektion är uttryck för en kulturkrock med sociala förtecken.

¹² Formuleringen "verka intresserad" valde jag inte för att göra en värdering av Mikael's utsaga, utan därför att det oftast inte är så att det ingår i dessa elevers attityd att "verka intresserad" av skolan och skolarbetet, åtminstone inte av kärnämnen.

lugnt med oss och så vidare under lektionerna, så att jag tycker att det är inga problem alls.

Anders: Pratar ni om andra saker ibland och så också?

Mikael: Ja, lite vid sidan om ja, sånt som inte har bara med själva kärnämnet att göra, utan vi, vi snackar lite om allt möjligt va...

Anders: Tycker du att det är bra?

Mikael: Ja, det tycker jag är bra liksom. I början var det bäst för då lär man känna lite grann va, inte bara börja prata direkt om själva ämnet, utan kommer igång och kan prata lite grann om lite annat så...

Anders: Intressen och så?

Mikael: Ja, precis!

Därefter samtalar vi om en lärare som Mikael haft, som han menade bara lät dem sitta och göra uppgifter och som han tyckte inte verkade engagerad i vare sig ämne eller dem som elever.

Mikael är en kille som inte direkt upplever att kärnämneslärare ser ner på eller har en förringande attityd till honom som IP-elev. Detta menar jag delvis kan höra samman med att han i sitt beteende, efter vad jag själv upplevt, liknar många av teori eleverna. Han verkar ha läst av skolkoden bättre än många av sina kamrater. En brist i undersökningen är, att jag inte närmare studerat de intervjuades faktiska sociala bakgrund, vilket får till resultat att den enda variabel som jag kan ta hänsyn till är tillhörighet till yrkesprogram och inte till privat social status.

Det som Mikael upplevde som jobbigt i undervisningen var när lärare inte hade den sociala kontakt med eleverna, som verkar vara så viktig för yrkes-elever.¹³

Någon skillnad i beteende hos kvinnliga och manliga lärare vill inte Mikael referera, och det går heller inte att läsa ut implicit i det han säger. Det enda han säger av generell karaktär, som han menar skiljer manliga och kvinnliga lärare åt, är en vag uppfattning om att manliga lärare kanske ryter till mera. Deras enda kvinnliga lärare menar Mikael har klargjort gränser tydligt för eleverna. Hon kanske har rutit till.

Sammanfattningsvis kan sägas att det ur intervjuerna, vilket jag nämnde till en början och vilket bekräftar resultatet av enkäten, framkommer att eleverna inte har upplevt några skillnader mellan manliga och kvinnliga lärare. Gränsen kan i stället sägas gå mellan lärare som har lyckats pejla dessa elevers behov,

¹³ Detta återkommer jag till under rubriken "Om hur lärare och undervisning ska vara!".

satt sig in i deras kultur, i större eller mindre grad, och de som inte lyckats med detta. De här eleverna är, skulle jag vilja hävda, mer beroende av hur undervisning bedrivs än vad teorieleverna i allmänhet är.

Om skillnader mellan "teori..." och "yrkes..."

De föreställningar som finns i relationen teoriklasser/teorielever/kärnämneslärare och elever på yrkesprogram kommer jag att skildra enbart ur yrkes elevernas perspektiv och de skildringar av händelser i undervisningen som de intervjuade eleverna refererar redogör jag för enbart utifrån deras synvinkel, utifrån deras perspektiv.

Mikael uppfattar att teorielever ser yrkes eleverna som "lägre":

Anders: Om vi tittar lite på hur teorielever ser på dig som är yrkes elev, tycker du att de har några särskilda attityder eller så?

Mikael: Jag tycker att de har en liksom lägre syn på oss.

Anders: Det har de?

Mikael: Ja, jag tycker att de tycker vi går här och mögar ner och smutsar ner oss va, liksom, jag vet inte riktigt hur jag ska formulera det men...

Anders: Det känns?

Mikael: Ja, det känns lite grand, de går där och liksom de går alltid i sina skjortor osv va, och har sina pluggiga ämnen och så, men vi har ju liksom samma ämnen som de va. Okej, de läser fysik och kemi mer än oss och några till kanske B-kurser, annars är det samma, bara det att det som de lägger ner extra det gör vi här i vårt yrkesämne, den inriktning vi har valt. Vi är ju inte sämre personer för det, utan vi är ju samma som de va, det tycker jag i alla fall.

Här kan vi se hur Mikael med viss stolthet och självkänsla markerar att han läser samma kurser som teorieleverna. En intressant attityd som skulle kunna ha samband med ändringen av linjesystemet till den programutformade gymnasieskolan. Mikael menar ju att eftersom han läser samma kurser som teorieleverna, behöver de inte sticka upp och vara kaxiga för att de läser svårare kurser. Vårt samtal fortsätter:

Anders: Ja, sen är frågan, hur yttrar det sig tycker du? Kan det vara kommentarer eller...en känsla

Mikael: Känsla och kommentarer ibland kanske.

Anders: Mmm, kan du tänka på något tillfälle, hur det har varit, kan du minnas någon gång när du har känt så?

Mikael: Nej, inte precis för stunden.

Anders: Men du tycker ändå att det är bra med skolor med blandade elevkategorier?

Mikael: Ja, det tycker jag.

Anders: Varför tycker du det?

Mikael: Ja, jag tycker det är bra att ha olika, att träffa olika personer och så, ja, inriktningar och allt möjligt. Det tycker jag är bra.

Vi diskuterar teorilärare och teorielever och hur Mikael upplever att deras attityd är mot IP och kommer så att tala om en händelse som killarna refererat för mig när de svarade på enkäten tidigare:

Mikael: Det var en lärare som tyckte lite sämre om oss, och klaggjorde där, alltså för sina elever, som han visade runt här i verkstan, han tyckte liksom att vi var sämre värda eller så liksom. ”Ska ni mata djuren nu?” var den kommentar som han gav osv.

Anders: Det hörde du själv?

Mikael: Nej, det var en annan lärare som sa det till oss. Som sa att när vi busade eller så, skärp er osv. Man hör talas om er på hela skolan, till och med så att lärarna snackar om det, va. Då undrade vi vad. Det var så det kom fram.

Anders: Så var det den läraren som hade hört det då?

Mikael: Ja, det var en lärare som fick reda på det, som sa det till oss.

Anders: Men då sa han det i en situation där ni busade och så skulle han säga att nu får ni skärpa er, så att ni inte får den här stämpeln på er?

Mikael: Ja, att vi skulle dämpa ner då, och varva ner, ”ni har så pass dåligt rykte redan. Att ni djävlas va och hittar på allt möjligt” va.

Anders: Gör ni det tycker du?

Mikael: Ja, lite grann gör vi det, vi är ju grabbar allihopa, det är klart att det blir ju lite bråk va och lite sabotage blir det ibland osv. va, det är ju liksom, vi går och djävlas med varandra. Så det är klart att vi...

Anders: Det blir lite sånt bus?

Mikael: Ja, det blir lite den stämpeln.

Anders: Men det gör ni allihop då, eller?

Mikael: Ja, alla är lite vilda.

Anders: Det är inte någon som är vildare?

Mikael: Nej, vi är ungefär samma.

Berättelsen om kärnämnesläraren som frågade sina elever om de skulle mata djuren har nästan fått karaktären av ett slags vandringsägen på industri-

programmet, sanningshalten i berättelsen kan varken Mikael eller någon av de andra eleverna vare sig bekräfta eller vederlägga, men oavsett detta har alla tagit intryck av berättelsen. Det är ju till och med så att deras karaktärs-ämneslärare använder berättelsen som ett medel att försöka få dem att uppföra sig bättre. När jag senare frågade en av de yrkeslärare jag intervjuade kunde han emellertid bekräfta berättelsens äkthet.

Alla killar som jag pratat med är också väl medvetna om att de bråkar lite, som Mikael säger ”det är klart att det blir ju lite bråk va och lite sabotage...”, men han menar att ”vi är ju grabbar allihopa...”. I en grabbkultur som denna är beteendet inte bara accepterat utan även förväntat. Killarna ser det inte som lika allvarligt menat, som det kanske uppfattas för den som inte är van vid denna kultur. Att de sedan blir ”stämplade” av såväl teorielever som kärnämneslärare får snarast som effekt att de stärker banden till den egna gruppen i större utsträckning än om de hade känt att deras beteende var accepterat.

I samtalet med Peter framkom att han upplevde att vissa teorielever ser ner på dem som går på IP:

Peter: Vissa, eller dem man känner, eller dem man har lärt känna så, de är schysta och..., men visst är det vissa som tittar ner på en.

Anders: Det gör de?

Peter: Ja, mm.

Anders: Hur känns det, tycker du?

Peter: Dom får ju, aah det känns ju tråkigt, det gör det ju, men de har ju inte varit här ute, de vet inte riktigt hur det är, det är vilket intresse man har ju, vi har ju våra intressen och de har ju sina intressen.

Anders: Javisst, men tycker du att det påverkar dig, är du störd av det? Tycker du att det är jobbigt, eller...?

Peter: Nej

Anders: Du bryr dig inte med det, de får tycka vad de vill.

Peter: Ja.

Återigen ser vi den reaktion som vissa gav uttryck åt i enkäten, att de säger att de inte bryr sig. Efter vad jag har förstått vid diskussioner med kurator på skolan, som under en längre tid träffat gruppen för att samtala om hur de upplever sin ställning på skolan och sin identitet, är det så att många av dem upplever det som ett ganska stort problem med relationen till teorielever och den känsla av underlägsenhet som de har i detta förhållande. Jag menar att Peter här kanske gör en rationalisering i ett känsligt ämne, som han känner att han inte vill vidareutveckla med mig.

Jag skulle också vilja relatera en episod som Peter berättar under intervjun, men som han nämnde redan i enkäten. Jag har inte diskuterat situationen med den berörda läraren, utan skildrar den enbart utifrån Peters synvinkel.

Peter berättar hur han under en lektion blir tillsagd att sitta kvar efter lektionens slut, men vägrar att göra det, varefter ett veritabelt handgemäng uppstår med läraren. Detta leder till att både läraren och Peter får träffa en av de biträdande rektorerna på skolan för att diskutera händelsen. Peter säger i intervjun med mig att han i stundens hetta yttrat sig på ett hästskt sätt mot läraren, men, som han menar, först efter det att denne slagit honom. Han hävdar också att han inte hunnit slå tillbaka på läraren. Enligt Peter intygar yrkeslärarna för honom, när han med dem tar upp slagsmålet som uppstått mellan honom och läraren, att det inte är första gången den här läraren slåss med en IP-elev.

Peter och jag samtalar om hur han upplevde situationen:

Anders: Upplevde du det här att sitta kvar som förnedrande?

Peter: Mm, nej, kanske inte som förnedrande kanske, men jag förstod inte riktigt varför. Jag hade ju inte gjort någonting dumt på lektionen eller så, så jag förstod inte riktigt varför, men det var ju för att han tyckte inte riktigt om mig antagligen.

Anders: Du upplevde att det var riktat mot dig som person. Men tror du också att det var just för att du gick på IP-programmet

Peter: Ja, han har ju aldrig tyckt om IP-elever.

Anders: Han har aldrig tyckt om IP...?

Peter: Nej, han har aldrig gjort det.

Anders: Hur vet du det?

Peter: Jag berättade vilken lärare det var här ute bland de här lärarna, så sa de att det var inte första gången han slåss med en IP-elev, så...

Anders: Så det förekommer ibland?

Peter: Ja, så antagligen så tycker han inte om oss.

Peter säger, ”antagligen så tycker han inte om oss”, och menar att detta har bekräftats för honom av såväl elever som lärare han talat med på industriprogrammet. Lärare på IP menar också, vilket jag får intygat under intervjuer med yrkeslärarna, att det finns kärnämneslärare som de själva upplever som mycket negativa till just IP-eleverna. IP-lärarna påstår att dessa kärnämneslärare tycker, att det enda som fungerar i IP-klasser är kadaverdisciplin. Naturligtvis är det här inte fråga om många lärare, utan enstaka, som utpekas.

Ett annat problem som kommit fram i diskussionerna med eleverna är att de tycker att den attityd som en del lärare har på kärnämnessidan sprider sig till eleverna i teoriklasser. Detta menar de kommer till uttryck vid olika tillfällen.

Johannes anser att ett exempel är julsplexen. Då brukar teorieleverna, dvs. de som arrangerar och genomför julsplexen skämta ganska grovt med IP-eleverna:

Johannes: Det var ett sånt julsplex på skolan, så spelade man in en video. Då drev de ju ganska duktigt med oss IP-elever. Att vi snusa och det var en massa sånt, det blev ju ganska mycket liv på lärarna här nere i alla fall. De sa väl till att det var lite onödigt.

Anders: Men hur kände ni det då, när ni såg det? Att de drev med er?

Johannes: Ja, det var väl både roligt, för vi vet ju att det inte är så, och så löjligt, vi blev lite sura med, eftersom vi vet hur det ligger till, så tycker vi bara att det var patetiskt så, och löjligt.

Anders: Känns det taskigt också?

Johannes: Ja, det gör det, men...

(—)

Johannes: ...man ska behandla alla lika egentligen, men det är inte alltid det funkar ju...

Att lärarna på IP reagerade kraftigt på detta fick jag bekräftat när jag intervjuade dem. De menade att det varje år förekommer drift med IP-eleverna på ett sätt som både de själva och eleverna tar illa vid sig av.

Johannes har i enkätdelen av studien skrivit att han upplever att vissa kompisar i teoriklasser ser ner på honom som yrkeselev. Jag frågar honom i vilka situationer och på vilket sätt han upplever att teorielever ser ner på honom och då utvecklar han sina tankegångar såhär:

Johannes: Nää, det är väl mest på sättet de ser på en, man har väl hört lite grejer, eller man har hört vad de tycker och tänker, sen har de väl hört från lärare som inte tycker om oss, så har de väl hört deras historier om vad som har hänt och vad folk har gjort, eller vad vi har gjort, det vet jag inte, men det är så jag tror. Jag har många, ja många och många, men jag har kompisar som går på NV och NS (Naturvetenskapligt-Samhällsvetenskapligt program, ett lokalt program *förf. anm.*) som jag umgås med på fritiden, men de har inga problem med att vara med mig. Det är bara de som har för dålig kunskap, om vi tar det första enklaste att tracka ner, tror jag.

Anders: Är det någon situation du tänker på, där du har känt det på det sättet? Någon gång?

Johannes: Nja, jag har inte hört sådär precis från någon elev, eller något sånt. Jo, om dom undrar var man går, vilket program och så och man säger att man går på industri eller IP, då, och så fnissar de lite eller så.

”Va fan, går du där”, liksom så, det är, det blir man ju lite ledsen typ. Det är knappt man vågar berätta vilket program man går på i gymnasiet. Sen finns det ju lärare också som inte gillar oss. Liksom, ja, hoppar på folk och trackar ner eller de bara ser en som luft eller de bara ser en, eller klassen här, som luft, va.

Anders: Pratar de om er med andra?

Johannes: Ja, det tror jag, jag har inte hört eller sett att de gjort det, men det tror jag säkert.

Johannes upplever att IP statusmässigt ligger så lågt hos andra elever, att han väljer att helst inte säga vilket program han går på, när han träffar nya kompisar. Det finns alltså även en obekräftad känsla hos IP-elever av att inte vara omtyckta och av att andra talar om dem i nedsättande ordalag.

Jag för också in mina diskussioner med eleverna på frågan om hur de ställer sig till att läsa teoriämnen/kärnämnen överhuvudtaget. Mikael's åsikt om det är, att han gärna vill läsa teoriämnen:

Mikael: Ja, det är ju alltså, alla är ju tvungna att ta sina kärnämnen, det är ju inte bara att gå hit här och ställa sig och mecka med diverse, utan det är...vi ska ju kunna en annan del också, svenska och engelska osv., det är ju den delen också, som man ska klara av att få betyg i.

Anders: Men tycker du att det är viktigt att göra det, eller är det för att läroplanen säger det?

Mikael: Ja, delvis är det ju för att läroplanen säger det, men det är ju också bra att kunna, alltså lite allmänbildning osv. va...

Anders: Ja, just det, att läroplanen säger det...skulle du kunna tänka dig att inte alls ha teoriämnen? Slippa det?

Mikael: Nej, faktiskt inte, för att jag tycker att jag behöver det med? Kanske vissa ämnen man skulle vilja kunna välja bort, som man inte är intresserad av, och ersätta det med ja, med något av det andra istället och få mer kunskap inom det ämnet, som man är intresserad av.

En av de frågor jag ställde i enkätdelen av studien (se ovan och bilaga) rörde var de trivs bäst, i verkstaden eller i teoridelen av skolan.¹⁴ I intervjuerna försökte jag få eleverna att utveckla sina svar. Peter tycker liksom de flesta att han trivs bäst i verkstaden, men när jag ber honom utveckla svaret, kommer vi

¹⁴ Denna skola har en uppdelning av olika program rent geografiskt inom skolbyggnaden, så att verkstaden inte är naturligt knuten till teorisalar, utan IP-eleverna får gå till en annan del av byggnaden för att ha sina teorilektioner.

in på att orsaken främst är att han har möjlighet att röra sig mer i verkstaden och slipper sitta stilla, som han uttrycker det:

Peter: Ja, jag tycker ju mer om att göra saker, än att läsa om saker.

Anders: Hur reagerar lärarna på det, när de förstår att du hellre rör dig och vill göra saker än sitter och läser, vad säger de då?

Peter: Vissa lärare säger att jobba nu och så, sen vissa säger ju ingenting så...

Anders: Nej, de låter dig göra...

Peter: De låter mig göra det jag vill.

Anders: Det du vill...Okej...Hur tycker du att det borde vara då?

Peter: Jaaa...(tveksam)

Anders: När det gäller teoriämnena? Hur tycker du att lärarna skulle vara?

Peter: De ska ju låta eleven göra det arbete man vill, tycker jag, eller så om de säger att man ska läsa en bok, så tycker jag om man inte vill läsa boken, ja, så kan man ju göra en uppsats om något annat istället ju, för det går ju ut på att man ska göra en uppsats av boken sen.

Anders: Okej, nu tänker du speciellt på svenska?

Peter: Ja, svenska men det finns ju även samhälle och man ska leta upp en massa länder på kartan och man kan ta något annat om ... (ohörbart)

Anders: Förlåt, vad sa du?

Peter: Rätten alltså, om lagar och sånt, det istället för sånt.

Jag pratar med Peter om vad han anser om att elever ska få välja lite friare vad de vill göra och hur frihet i ämnesval ökar intresset för det man arbetar med. Peter blir entusiastisk och säger att han själv jobbar mer när han själv väljer vad han ska göra och inte läraren talar om det för honom.

Peters egen analys av sitt sätt att lära tyder på att han har kinestetiska drag, att han lär sig bäst genom att uppleva saker och framför allt genom att få röra sig under inlärningsprocessen. En mer utförlig diskussion med utgångspunkt i denna studie vill jag inte gå in på, men jag menar, som jag nämnt tidigare, att en del av de svårigheter som vissa av dessa elever och även elever på andra yrkesprogram har i skolan, skulle kunna bero på att de lär sig på ett annat sätt än många av teori eleverna.

Mikael däremot tycker att: ”ja alltså, själva yrkesämnet är vi ju rätt ofta, det är ju det vi är inriktade på, så det är ju klart att man känner sig hemma där va, men på teorin, jag känner mig lika hemma där va, det är ju en del det också, som man måste ta tag i...”, vilket jag tolkar som att han visserligen känner sig

hemma med verkstaden, men troligen beroende på att han vill läsa vidare känner att det är så viktigt för honom med kärnämnen, att han på ett annat sätt än de elever som inte tänker sig att studera vidare, kan acceptera och kanske känna sig hemma på dessa lektioner. Naturligtvis är det tolkningen av begreppet ”känna sig hemma” som avgör hur man svarar på frågan.

Det är intressant att jämföra det eleverna i min studie säger om framtiden och det som Margreth Hill kommit fram till i sin avhandling *Kompetent för det nya arbetslivet*. I en intervju i *Pedagogiska Magasinet* menar Hill att hon inte kunde spåra ”...någon tilltro till att bli studerande i framtiden...” hos den här kategorin elever, när hon genomförde sin forskning.¹⁵ Hos flera av dem jag intervjuat däremot, finns tankar om att studera vidare och de ser på programgymnasiet, med gemensamma kurser för teorielever och yrkeselever, som en plattform för dem att läsa vidare. Visserligen kanske de måste komplettera något år på KOMVUX, men sedan är de beredda att läsa på högskola. Naturligtvis går det inte att dra några slutsatser utifrån den begränsade studie jag genomfört, men dessa elevers sätt att se på sin situation stämmer mer med de intentioner som fanns bakom gymnasiereformen, att den sociala snedrekryteringen till högskolan skulle förändras.

Överhuvudtaget kan man säga att tidigare rapporter om yrkeselevers upplevelse av teoristudier, som något negativt, som något som de helst skulle vilja slippa, som något nödvändigt ont, i viss mån motsägs av de beskrivningar jag fått i den här studien.¹⁶ Orsakerna till detta kan vara många. En anledning kan vara att yrkeslärarna de har ser positivt på teoriämnen. En annan kan vara att attityden till teoriämnen bland yrkeselever i allmänhet svängt, med tanke på att det nu gått några år sedan programgymnasiet genomfördes, och på den här skolan genomfördes det tidigt, redan 1994.

Om etniska och andra motsättningar

Den skola jag studerat IP-klassen på är en skola som inte är särskilt invandrar-tät. När jag talar med yrkeslärarna på IP, och frågar dem om de har haft några motsättningar mellan svenskar och invandrare, refererar de till enstaka elever som de haft och som de vet har invandrarbakgrund. Även skolan i övrigt, andra program, har en låg andel invandrade svenskar. Icke desto mindre kan det vara intressant att på en skola som denna se hur eleverna resonerar i frågor

¹⁵ Klassresan som aldrig blev av, i *Pedagogiska magasinet*, 1/99, s 63ff.

¹⁶ Se t.ex. artikeln *Yrkeselever besvikna på allt ämnesplugg* i *Lärarnas tidning* 29/95, s 18ff.

som rör etnicitet, särskilt i en grupp som den här, med tanke på att de starkaste fördomarna mot invandrare enligt tidigare studier finns just inom arbetarklassen.¹⁷

Mot bakgrund av den berättelse jag relaterade i inledningen, om killen som blivit mobbad av sina kamrater och som råkade i meningsutbyte med en annan elev under en lektion, ställde jag frågan i intervjuerna om de upplevde att han var mobbad och i så fall varför.

De svar jag fick gick i stort sett ut på att det i detta enskilda fall var hans eget fel och att det berodde på hans attityd. Jag frågar Mikael om han har uppmärksammat att det har varit några motsättningar med etniska förtecken mellan elever i klassen, hur han har upplevt det och hur han tycker att det har känts eller vad han har att säga om det. Jag ber honom att säga precis som han känner och att jag inte tänker värdera det han säger i intervjun:

Mikael: Jag tycker inte att det har varit några bekymmer här faktiskt. Om han kommer från sitt land, han tänker ju samma som oss va, han är ju också här för att få sin utbildning, han har samma inriktning.

Anders: Ja, som jag förstod det, så var det ju så någon gång att det var någon i klassen som kände sig utanför, och att det var någon annan då som gjorde vissa saker, va...Det var väl inte riktigt uppenbart, kanske han hade gjort det, kanske han inte hade gjort det, vad tycker du om det, vad ska man göra? (Jag syftar här på Markus insparkade skåp vilket Mikael förstår.)

Mikael: Jag vet inte hur jag ska ta ställning till det (svårt troligen p.g.a. att det är hans kompisar jag pratar om här)

Anders: Jag märkte ju när vi hade lektion tillsammans någon gång, så blev det någon urladdning och jag fattade inte först vad det frågan om...

Mikael: Markus då ja...?

Anders: Ja, och sen pratade jag med Markus...och så sa han att det är något som har pågått länge och han kände sig rätt utsatt. Man hade sparkat in hans skåp och en massa såna grejer. Och det visste han ju inte...vem som hade gjort, men han misstänkte någon...Hur...har du märkt...

Mikael: Ja, jag har märkt viss, man säger, så att säga frysning eller vad man ska kalla det, att han är lite utanför eller, jag vet inte riktigt varför, han hamnat i just den situationen, det vet jag inte riktigt.

Anders: Kan det vara det att han...

Mikael: Han är inte riktigt omtyckt, men jag tror inte det har med rasen

¹⁷ Se t.ex. Westerberg, a.a. s 111.

att göra så där...

Anders: Det har det inte...?

Mikael: Nä, det tror jag inte.

Anders: Okej...

Mikael: Det är han själv alltså...

Anders: Hans attityd?

Mikael: Ja, attityd som inte är omtyckt va, sen har det kanske spunnit på på någonting...

Anders: Jaha, så det har gått den vägen, tror du i alla fall, jaha ja, så kan det kanske vara ibland, då tar man till det för att trycka till...?

Mikael: Javisst, för att om han sagt något så är det lätt att kläcka ur sig något rasistiskt mot honom, för på den punkten träffar man rätt va...

Jag fortsätter att ta upp lite om den lite tuffa jargong som kan finnas i den här gruppen, för att se om det kan ha samband med mobbningen, om det möjligen kan vara det som startar processen eller är motorn i den:

Mikael: Det blir som om han är det svarta fåret, då, som i hans fall, va.

Anders: Ja...?

Mikael: Han har kanske uppträtt på något sätt, som inte är accepterat va, och sagt och tyckt lite annorlunda va, då är det lätt hänt att det blir ovänskap med någon annan, man håller med någon osv., så att det successivt blir fler va...

Anders: Jaha, så växer det, men har det varit så i klassen att många av er har varit lite aviga mot honom...?

Mikael: Ja, så har det varit.

Mikael berättar en del om hur han upplever förhållningssättet mot Markus och vi kommer att tala om varför Markus slutat gå på de flesta lektioner. Vi pratar om attityderna i gruppen mot Markus och spekulerar i hur dessa sprids:

Anders: ...Men du menar att det är någon attityd som sprids i gruppen då, och så blir det en jargong, så säger man saker som man egentligen kanske inte menar?

Mikael: Ja, precis.

Anders: Hur tror du att han kan känna det...?

Mikael: Ja, jag hade inte klarat av det, om det hade varit så.

Anders: Hade du reagerat på samma sätt?

Mikael: Ja, man hade nog struntat i det till slut va, vad har jag här att göra, jag tror att han tänker så...

Anders: Tror du att han skulle klara av skolan om situationen blev annorlunda?

Mikael: Ja, om han har viljan kvar så.

Mikael är först ovillig att se, att den här situationen skulle kunna ändras om inte Markus själv ändrar sig, vilket det naturligtvis kan ligga något i, men han anser tydligen också att den situation som Markus befinner sig i åtminstone delvis kan vara orsakad av att han känner sig utsatt p.g.a. provokationer som beror på hans etniska bakgrund.

Vad det gäller Markus ansåg hans lärare, när jag pratade med dem, att orsaken till hans problem var, att han hade, som en lärare uttryckte det, "hamnat alldeles fel". Detta är ett annat problem för industriprogrammet, att många elever som inte har tillräckligt bra betyg för att komma in på sina förstahandsval, eller andrahandsval, efter grundskolan, blir antagna på IP därför att det finns vakanser där.

Vad gäller Markus går det nog inte att komma vidare, vi kan bara konstatera att det fanns negativa attityder i gruppen till honom och att det troligen delvis har samband med hans etniska bakgrund. I gruppen menar man emellertid att konflikten inte hade etniska förtecken, utan att det var personliga konflikter, som fick en etnisk dimension p.g.a. av att Markus just hade en annan etnisk bakgrund. Man utnyttjade för att använda boxningsmetaforik blottorna i hans gard och satte in smållarna där.

En episod som återberättades av en av yrkeslärarna tycker jag det är befoगत att nämna under denna rubrik. Det rör förhållandet mellan en tjej som valt att gå på IP och några killar i hennes grupp. Som jag förstår det är inte de intervjuade killarna eller några av dem som deltog i enkäten involverade i denna händelse. Händelsen kan betecknas som ett fall av mobbning med sexistiska inslag. Lars-Åke, en av de intervjuade IP-lärarna, kommer att tänka på fallet då vi talar om mobbning och mobbningsplaner:

"...jag hade en elev som kom in, en kvinnlig elev vi har, 'ja, jag har blivit mobbad', sa hon, 'jaha, vad är det då?'. 'De kallar mig för struten'. 'Struten', sa jag. 'Ja, det är ända från grundskolan'. 'Jaha', då hade hon väl varit tidigt utvecklad och så va, så hon hade haft strutar, så hängde det i nu, och det är klart att många tjejer hade ju tagit det som en komplimang, men hon gjorde inte det så. 'Fortsätter det, så orkar jag inte vara kvar här', sa hon. Jag tog upp det med dem, eleverna som hon då pekade ut, 'nästa gång det sker så går jag vidare med detta', sa jag. 'Ja, vi har inte sagt någonting', säger de. 'Vi förstår inte någonting'. De hade skrivit på hennes grejer, böcker och sånt och de kände inte igen

någonting av det, sa de. Så har jag frågat sen: 'Nej, jag har inte sett något', har hon sagt. Så tydligen var det rätt personer ändå, jag sa till dem 'vi kommer inte att acceptera det, det ska ni ha klart för er'. Vi har två tjejer här bland ett sjuttioal elever, de får vara tuffa va...för att klara detta. Och klarar de det, så är de tuffa, men de vill ju gå här."

Lalander och Johansson skriver om den här sortens företeelser i sin bok *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. De menar att "gruppgemenskapen och den manliga identiteten skapas på bekostnad av en respekt för de Andra; lärare, smilfinkar, invandrare och givetvis kvinnor."¹⁸ De refererar till flera brittiska och amerikanska undersökningar och menar att tjejer aldrig blir fullvärdiga medlemmar i killgrupper. De ses som tillfälliga gäster och får en perifer position i gruppen.¹⁹ Det är säkert detta Lars-Åke är medveten om då han säger att "de får vara tuffa...".

Elevernas analys här är säkert, liksom i fallet med Markus, att det är något annat hos den här tjejen som gör att hon blir utsatt för mobbning och inte det faktum att hon är tjej och på något sätt hotar killgruppens gemenskap.

Om hur lärare och undervisning ska vara!

Vissa gemensamma drag går att skönja vad gäller elevernas åsikter om hur undervisning ska bedrivas och hur lärare ska vara, som lärare och som människor, i undervisningssituationen. Peter menar att lärare ska kunna skämta. Han anser att man ska kunna ha trevligt i klassrummet och sedan, som han uttrycker det, "man kan jobba vidare efter det". Peter är den som starkast känner att han trivs bäst i verkstan, där han kan röra sig och där han upplever att lärare och elever är mer kompisar, att de kan skämta med varandra och "jobba vidare efter det". Som jag nämnt ovan tycker Peter också, att han skulle vilja arbeta friare i både teoriämnen och i yrkesämnena, han blir entusiastisk när vi kommer in på att eleverna ska få välja arbetsområde och metoder friare än vad som är fallet nu. Vad han lägger in i begreppet friare diskuterar vi inte mer ingående, men för att illustrera vad han menar med hur arbetssätt ibland styrs för mycket av läraren väljer Peter ett exempel från en yrkeslektion:

Peter: Det är klart, läraren vill lära ut av deras erfarenhet, om man säger, de lär ut det dom kan. Sen även vi själva vill ju också göra det vi

¹⁸ Lalander & Johansson 1999, s 82.

¹⁹ Lalander & Johansson a.a. s 82ff.

kan, som om man ska såga av en bit och så tycker vissa lärare att man ska gå till en maskin som tar fem minuter att sätta igång, istället för att ta bågfilen, som tar två minuter för att såga av den biten.

Anders: Okej, sådana detaljer tycker du att ni skulle få avgöra mer själv?

Peter: Ja, man hänger upp sig på sådana saker. Det är många gånger man sätter i ett stycke och ska såga, ”nej, gå ut och gör det där istället”...

Jag fortsätter med att be Peter ge en bild av hur han menar att undervisning och lärare bör vara för att han ska känna att han kan trivas och lära sig något i skolan:

Peter: Ja, jag tycker en lärare är bäst om man har valt ett arbete och man har kört fast, så frågar man dem om de kan hjälpa en, så tycker jag att en lärare ska vara, ge råd...

Anders: Ge råd... är det någon annan episod som du kommer att tänka på där du tycker att det har varit fel eller någon episod som du tycker har varit speciellt bra med någon lärare, en lärare som du kände, ”ah han var hygglig”, eller han/hon jobbade på ett sätt som du tyckte...

Peter: Ja, där är ju två lärare som jag tycker är bra. Och det är, en stor del är väl vilket intresse de också har, för vi pratar ju mycket om vad man gör, intresse alltså, vad man gör på fritiden, de har ju samma intresse, de frågar ju, det tycker jag är kul när man kan sitta och prata så om saker, och inte bara komma in i klassrummet och sätta sig och arbeta direkt.

(—)

Anders: Det är två lärare i teoriämnen du tänker på då?

Peter: Mm, ja.

Peter har förmodligen inte läst vare sig läroplanen eller kursplaner för någon av de kurser han läser, och än mindre någon pedagogisk eller ämnesmetodisk facklitteratur. Men han är ett slags expert på skolan i egenskap av elev. Han har reflekterat över vad det är att lära sig något, utifrån sin egen person och kommit fram till att det bästa sättet han lär sig på är att ha en lärare som fungerar som handledare och att han vill kunna arbeta med projekt som han själv känner är meningsfulla för honom. Det sätt att lära sig som Peter menar är det bästa för honom är förstås inte det bästa för alla yrkes elever eller ens IP-elever. Här kommer jag osökt att tänka på en bild med en karikatyr av en lärandesituation som satt uppklistrad i det rum, där jag under flera år arbetade tillsammans med

ett antal teorilärare som såg det som angeläget att skapa goda relationer till de yrkes elever de hade. Bilden, som de flesta lärarstuderande säkert kommit i kontakt med föreställer ett antal djur, en elefant, en apa, en hund, en guldfisk i en skål, en pelikan och en säl framför en ”magister” med pekpinne i handen i en kateder, som säger: ”för att få ett rättvist urval får ni alla samma examensupp-gift: ’klättra upp i trädet’”. Att lära sig något är förenat med det sätt att interna-lisera som är utmärkande för var och en som person. Att gå igenom lärande-*processen* innebär att man måste få möjlighet att gå igenom olika moment i sitt lärande.²⁰

Mikael tycker att teorilärare i allmänhet är mycket förstående för dem som yrkes elever, så han har en klar bild av hur han vill att teorilärare, eller lärare överhuvudtaget ska vara (under rubriken ”Manliga och kvinnliga lärare” återger jag Mikael tankar då han kommer in på hur han menar att kärnämneslärare inte bör vara). Mikael betonar i intervjun vikten av att man pratar om olika saker, att man diskuterar och samtalar i en kamratlig anda, särskilt om det är ett ämne som han inte är så intresserad av.

Mikael återkommer alltså till det som yrkes elever ofta tycker är viktigt och som jag nämnt tidigare, nämligen att man som lärare har ett personligt förhållande till eleverna, att man ser och bekräftar dem som människor och inte som objekt för kunskapsinhämtande. Att snacka om annat, dvs. intressen utanför skolan är tydligen viktigt för alla dessa killar. Samtliga återkommer till detta. Gemensamma intressen är ju i alla sammanhang självfallet en nyckel till gångbara relationer. Ofta kan dock problemet här vara att hitta gemensamma intres-sen, har man olika bakgrund och olika värderingar blir det svårare att mötas. Därför blir det extra viktigt för lärare, som ska undervisa på dessa program, att vara orienterade i de ungdomskulturer som förekommer här.

Johannes pratar en del om relationen till lärare som ett slags kompisskap. Jag ställer en fråga om hur han skulle se på lärare som fungerar mer som kompi-sar:

Johannes: Mer kompis, ja precis, men då blir det mycket enklare att jobba också, än om man känner sig tvingad till att göra, ja, precis vad

²⁰ I t.ex. PEEL-projektet arbetar man med ”att öka elevers motivation och förmåga att styra och kontrollera sitt eget lärande” (citat från Hermansen a.a. s 126 som citerat ur PEEL (Project for enhancing effective learning), erfarenheter av 10 års utvecklingsarbete.) I PEEL-projektet har man fogat samman olika lärouppfattningar och arbetar med operationalisering då man har utvecklat praktiska principer för undervisning.

han säger och, liksom, och disciplin upp till öronen.

Anders: Du gillar inte när lärare säger till dig precis vad du ska göra?

Johannes: Neej, neej (Johannes drar på svaret), både och, det beror ju på, det kan ju vara bra på något sätt att man blir tillsagd vad man ska göra och vad man inte ska göra, men ibland kan det bli för mycket, det kan det.

Anders: Egentligen vill du kanske inte jobba så, utan mer att...

Johannes: Ja, att köra tillsammans med läraren och...

Anders: Men att du får vara med och bestämma, är det det du tycker?

Johannes: Ja, ja precis.

Anders: Tycker du att du lär dig bättre om du har varit med om att bestämma?

Johannes: Ja, och att man får göra det som man är intresserad av att hålla på med, än att bara köra efter läroplanen.

Johannes har relevanta synpunkter vad gäller såväl undervisning som lärare. Vi kommer att tala om huruvida han har något exempel på hur han tycker att en lektion bör se ut, men han kan inte erinra sig något och vi glider över till att prata om hur han tycker att en lektion inte bör se ut:

Anders: Vad tycker du är tråkigt då? Hur är det upplagt?

Johannes: Mmmn (han funderar en stund), en tråkigt upplagd lektion, det är när läraren står där framme och bara maler och maler, och sen säger: "läs det stycket", och sen läser man det och sen går vidare efter, istället för att stanna upp och diskutera, det är ganska bra att stanna upp och diskutera, det man har läst. Kanske ja, köra lite annorlunda grejer än det vanliga,

Anders: Är det bra när man kör olika grejer, lite varierat?

Johannes: Ja, det är det ju, ja precis, man inte kör samma grej hela tiden, man kan variera lite och göra lite olika grejer. Man behöver inte alltid ha teori och skriva hur mycket man..., man kan alltid se på någon film eller något, det tycker jag är bäst...

Behovet av variation i undervisningen är ju inte yrkes elever ensamma om att uppleva och den situation som Johannes beskriver i negativa termer här har han förstås upplevt mer än en gång. Önskemålet om reflektion och förståelse, "att stanna upp och diskutera", som Johannes uttrycker det, är också ett krav en elev kan ha vare sig han eller hon går NV-programmet eller något yrkesprogram. Det som kanske komplicerar bilden är att lärare ofta inte föreställer sig att yrkes elever har behov av eller förmåga till reflektion och eftertanke. Detta är

en föreställning som jag mött även hos unga lärarkandidater under deras lärarutbildning. Min egen erfarenhet är att det enda som behövs är att möta eleven på den nivå av reflektion som han eller hon befinner sig. Detta bekräftas också av en studie som Peter Nilsson, yrkeslärare och skolledare, gjort vid lärarhögskolan i Stockholm. Han har kommit fram till att yrkeselever upplever ett starkt behov av att se helheter och att förstå sammanhang. Hans studie visar också att yrkeselever vill kunna fråga någon när de arbetar i skolan.²¹

Johannes har också synpunkter på hur yrkeslärarna undervisar. När jag frågar honom om han tycker att han får en bra utbildning i sitt yrkesämne säger han att han inte tycker det, och är själv förvånad över att så är fallet. Han menar att det inte borde vara så, och anser att teorilärare verkar ha en annan pedagogik som han tycker funkar bättre för honom. När jag nämner Peters exempel med bågfilen som jag refererat ovan reagerar Johannes såhär:

Johannes: Ja, man får inte testa, man får inte testa att göra fel, vissa grejer får man inte testa och göra fel.

Anders: Aha...?

Johannes: Man ska göra det precis som de säger att man ska göra det, istället för att skaffa sig egen erfarenhet av vad som är rätt och vad som är fel.

Anders: Du tycker det är viktigt att ha tillåtelse att kunna göra fel.

Johannes: Ja precis, lite misstag gör väl inte så mycket här.

Anders: Nej, ...det här är ju en skola.

Johannes: Så vet man ju hur man ska göra sen i fortsättningen, man får pröva på lite själv, sen kan de ge en det korrekta. Man ska ju kunna jobba lite självständigt och komma med egna idéer och sen, när en lärare kommer och säger att det är fel och man ska göra så som han säger. Och sen skiljer det sig mellan lärare här också, för de har ju säkert lärt sig olika när de har varit ute och jobbat, så får man en instruktion från en lärare att så ska man göra, och så får man något annat från den andre och så tycker man själv någonting, då blir det en jäkla mix. Det kan ju skilja sig ganska mycket, faktiskt, de har sina egna sätt att gå fram.

Anders: Du tycker att det är bättre när läraren är som en handledare och går runt och hjälper?

Johannes: Jaa,

Anders: Han ska inte bestämma?

Johannes: Nej, inte bestämma precis hur man ska göra, han ska säga

²¹ Ur artikeln Yrkeseleverna vill veta varför i *Yrkesläraren* 4/99, s 23f.

till vad man gör för fel och sånt, men ändå får man testa det man tänkt själv först och se om det funkar. Sen kan det ju vara så att det fungerar också, och då kan ju lärarna bli lite ställda.

Anders: Hur tar de det då om du gör något som de upptäcker är bra och rätt, berömmer de dig då?

Johannes: Nää, det tror jag inte. Nej, det vet jag ju inte, om jag har gjort rätt i så fall. Det kanske de har lite svårt för att göra.

Anders: Tycker du det är bra om lärare kan berömma?

Johannes: Det är ju självklart att det är bra, det är ganska viktigt.

Anders: Du säger att det är självklart.

Johannes: Ja, det ska man väl göra. Det är väl aldrig fel att uppmuntra någon, det gör man ju kompisar emellan och det är väl aldrig fel. Jag har inte märkt att lärare gör det så speciellt, det har jag inte.

Jag frågar om Johannes märkt någon skillnad mellan teorilärare och yrkeslärare när det gäller att ge beröm, och han menar att kanske teorilärare har lite lättare för att berömma när de gjort något bra.

Beröm som en motor i undervisningen är som Johannes nämner självklar och får inte undervärderas. Detta betonas av t.ex. Hermansen som betecknar berömmet som ”undervisningens magiska faktor”²², samtidigt som han påpekar att beröm självfallet bör ges med måtta, och inte i överflöd, för att vara verkningsfullt. Beröm ska enligt Hermansen ges för det som ”eleven själv anser vara värt att berömma.” Berömmet får alltså inte bli den motiverande kraften i elevens ansträngningar, utan något som eleven får som bekräftelse på sitt arbete. För ett alltför yvigt berömmande använder Hermansen beteckningen belöningsdevalverande aktiviteter.²³ Ska berömmet kunna vara en magisk faktor i undervisningen måste det för det första ges, och för det andra ges vid rätt tillfälle, och fastän det kan tyckas vara en förlegad form av undervisningsstrategi, som grundar sig på betingning, kan det säkert vara nödvändigt att använda i den undervisningssituation man har med vissa yrkes elever, som ofta inte varit särskilt vana vid att få beröm i skolan.

Hermansen nämner vidare i en diskussion om operant betingning, att det i undervisningssituationer under ett tidigare skede (numera endast i specialundervisning) använts självinstruerande och självbelönande material.²⁴ I det sammanhanget är det, som Hermansen uttrycker det:

²² Hermansen, a.a. s 100.

²³ Hermansen, a.a. s 100.

²⁴ Hermansen, a.a. s 37f.

”...den positiva belöningen som är verkningsfull. Man har gjort flera försök med negativ feedback, och den fungerar också förstärkande på läroprocessen, men till skillnad från den positiva förstärkningen vet man inte vad den negativa förstärkningen belönar eller främjar. I den positiva förstärkningssituationen finns det en omedelbar koppling till det man precis har gjort, och det är detta som man belönas för. När man får negativ feedback eller blir tillrättavisad för något, kan man sällan eller aldrig peka direkt på vad det är man har gjort.”²⁵

Hermansen återger en lärosituation där en elev blir tillrättavisad och får ett löfte om beröm om hon gör rätt, vilket leder till att eleven ändå inte orkar arbeta. Om detta fortsätter Hermansen: ”Eftersom man inte kan använda den negativa betingningen till annat än att stoppa processen (dvs. lärandeprocessen *förf. anm.*), är det ju uppenbart att handlingsförlamningen hänger nära samman med negativ feedback. När man handlingsförlamas upphör också lärandet.”²⁶

Man kan förmoda att dessa elever många gånger fått just negativ feedback, kanske med löfte om positiv. Det är inte svårt att förstå, att vissa elever hamnar i en ond cirkel där de inte får förståelse för sitt sätt att lära och denna oförståelse kombineras med negativ feedback, som gör att de blir handlingsförlamade vad gäller skolarbetet. Detta är något som en av lärarna jag intervjuade reflekterar över (se nedan).

²⁵ Hermansen, a.a. s 38.

²⁶ Hermansen, a.a. s 38.

Intervjustudien – lärare

Förutsättningar

Syftet med att intervjua några av de lärare som arbetar med IP på den skola jag utförde elevstudien var att jag ville försöka utröna hur de ser på hur sociala skillnader yttrar sig i perspektivet med programskolan. Hur upplever de att relationen för dem själva som lärare är till teorisisidan, och vad upplever de att ”deras” elever tycker om teoridelen av utbildningen? Vidare ville jag ta reda på vad de menar är utmärkande för ”deras” elevers lärande.

Den intervjuguide jag använde mig av vid dessa intervjuer har följande utseende:

Relationer till kärnämneslärare.

Social upplevelse. Hur är din upplevelse av att vara IP-lärare?

Yrkesmässigt samarbete med kärnämneslärare.

Elevernas upplevelser – hur relaterar de och berättar om kärnämneslärarna. Nämna deras egen upplevelse.

Yrkesroll – lärarroll: dynamiken i kontrasten.

Relationer till eleverna.

Kvinnliga och manliga teorilärare. Elevernas upplevelser med deras ögon

Om hur man som lärare ska vara mot ”deras” elever.

Etniska frågor.

Resultat

Om relationen till kärnämneslärare

De lärare som jag intervjuade hade något olika syn på hur relationen till kärnämneslärare fungerade. En av lärarna, Christer, gjorde sin analys utifrån ett individuellt perspektiv. Han hade sedan 60-talet arbetat samman med kärnämnes- eller teorilärare och alltid haft goda relationer. Christer nämnde också att han umgicks privat med många kärnämneslärare. Den andra lärare jag intervjuade, Lars-Åke, upplevde däremot att, i det arbetslag som bildats runt en grupp IP-elever, han hade problem med att få till stånd en diskussion kring relevanta frågor av pedagogisk karaktär. De diskussioner som fördes vid den gemensamma lärarlagstiden inskränkte sig ofta till en diskussion om elevernas frånvaro. Några djupare diskussioner om orsaken till frånvaron eller andra frågor

som rörde undervisningens innehåll, metodiska och didaktiska frågor, eller arbetssätt i lärolaget, kom aldrig till stånd.

Såväl Christer som Lars-Åke upplevde jag som mycket engagerade lärare, som verkade ta ett stort ansvar för sina elever och hade en genuin ambition att skapa de bästa förutsättningar för lärande i sin egen undervisning och som också var mycket positiva till att eleverna ska läsa kärnämnen. Om det är så att den grupp karaktärsämneslärare som arbetar på den här skolan har samma inställning till kärnämnen som de intervjuade lärarna, kan det vara en starkt bidragande orsak till den positiva attityd till kärnämnen som gick att märka hos eleverna i intervjun. Dessa lärare har ju eleverna under den största delen av deras utbildning och de attityder som de förmedlar får man förutsätta påverkar elevernas attityder.

Lars-Åke som ger intryck av att vara en starkt pådrivande person har, när jag frågar om hur han upplever relationen till kärnämneslärarna, en bestämd uppfattning, som han själv beskriver med orden "... dom, dom, man säger, det är någonting annat, va. Men vi har alltså kärnämneslärare, som vi tycker fungerar bra tillsammans med oss. Och sen är det ju vissa som inte fungerar." Upplevelsen av att kärnämneslärarna är "de Andra" är stark för honom som lärare. Lars-Åke presenterar också sin lösning på problemet, som han menar beror på att lärarna inte samverkar bättre. Lars-Åke har en bestämd uppfattning om hur han menar att lärare bör arbeta i arbetslag. Han påpekar att vissa teori-lärare har uppfattningen att ett arbetslag är ett lag av lärare som har samma eller liknande ämnen, medan han själv hävdar att vad han menar med ett arbetslag är en grupp lärare som arbetar med en viss grupp elever, i detta fall IP-elever. Han anser, förutom, eller kanske delvis som en följd av, att skolan är felkonstruerad, att:

"Våra elever ska se att jag tillsammans med svensk- och engelsklärare sitter och dricker kaffe ihop, de ska se att vi jobbar tillsammans, det gör vi inte här ju. Dom sitter där och som du sa i början, dom, vi sitter här, aldrig sitter vi tillsammans någonstans. Det är den första grejen, att öppna för ett samarbete lärare emellan."

Om lärande i kärnämnen

Diskussionen kom ofta in på hur lärandet borde gå till, då jag talade med yrkeslärarna. Lars-Åke menar att det som brister mest i kärnämnen, och som är en av orsakerna till att eleverna inte blir motiverade av något visst kärnämne är, att ämnet inte är anpassat efter deras inriktning på programmet. I lpf 94 står det

”Läraren skall...i undervisningen utnyttja kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång,”²⁷ Lars-Åke hänvisar till den här skrivningen i läroplanen som stöd för sin åsikt.

Christer säger också han att han är kritisk till undervisningen av, som han ofta upprepar, ”våra elever”. Christer ger intryck av att vara genuint engagerad i elevernas välbefinnande och lärande. När jag ställer frågan:

Anders: Vad har du för tankar om hur samarbetet skulle fungera för elevernas del? Tycker du att det fungerar som du önskar att det skulle göra, eller skulle du vilja ha någon annan struktur på det eller något annat sätt att arbeta tillsammans med dem?

Christer: Det är så att många utav våra elever, dom har ju varit skoltrotta när dom har kommit hit, men tar man dom på rätt sätt, så kan man faktiskt vända på dom och deras arbetssätt, så att dom tycker att det är intressant att börja med skolarbetet. Men det gäller att ta det på rätt sätt.

Anders: Vad tycker du är rätt sätt, då?

Christer: Ja, det är svårt att förklara, men alla lärare, om vi nu säger kärnämneslärare, dom har inte den förmågan att kunna ta dom på rätt sätt. Man kanske ställer för höga krav i början. Man ger dem inte beröm. Det minsta framsteg de gör i början, så ska de ha beröm. Och de går på det. Och jag vet att många kärnämneslärare här de jämför då våra elever med NV-elever och de tycker att de kan ingenting, de får skäll jämt, de är dåliga, de får höra hur dåliga de är. Jag säger en del lärare. Då knäcker man ju deras självförtroende, och det ska ju vara tvärtom. Ser man något positivt, man ger dem beröm, en klapp på axeln, det här går förbannat bra, säger man till dem. De har kanske aldrig fått något beröm i grundskolan. Och sedan är de ju duktiga praktiskt och kan man då kombinera ihop det här med teorisidan och det praktiska och de får beröm på teorisidan, det ger att de lägger ner lite arbete hemma, annars gör de inte det och de kan bli riktigt bra. Så, sen är det ju vi lärare, vi är ju lagda olika, och hur man arbetar med medmänniskor. Men kan man bara sätta sig in i deras situation och tänka lite grand på deras nivå, så kan man faktiskt komma långt.

(—)

För risken är att man som kärnämneslärare, de jämför dem med NV-elever. Och det kan man inte göra.

Anders: Men hur menar du nu för att... de ska ju läsa samma kurser.

²⁷ Lpf 94, s 31.

Vad har du för tankar om det? Det står ju visserligen att kurserna ska anpassas till elevernas inriktning... tror du att det fungerar, eller är det vissa som... drar alla över en kam eller...?

Christer: Ja, jag tror ju att när det gäller matte t.ex. och andra kärnämnen, man kan inte köra exakt samma för en NV-elev, som för våra elever. Man får...och det är ju fel från början i kurserna, man kan ju inte ha samma kurser. Men ställer man inte de kraven, så kan man nog, då tycker jag, kan man nå ett bra resultat ändå.

Anders: Genom att arbeta mer, mer på vilket sätt?

Christer: Ja, kanske i litet långsammare takt.

Även Christer betonar vikten av att kombinera deras praktiska kunnande med teorisidan. Detta är huvudfrågan i boken *Mästarlära, Lärande som social praxis* av Klaus Nielsen och Steinar Kvale (red.). I boken diskuteras ur teoretisk och praktisk synvinkel betydelsen av att i lärandesituationen imitera tillämpnings-situationen, vilket är en hävdvunnen form av lärande. Genom att undvika ett skolastiskt lärande, där ”tilläggnelsen av kunskaper och färdigheter sker...i miljöer lösryckta från de praxissituationer där det tillägnade skall användas”²⁸, går det att motverka den ”praktikchock” som många studenter upplever då de går från utbildning till arbetsliv. Boken, som är en artikelsamling, belyser olika utbildningar där eleven/studenten går i mästarlära: smedlärningen, den blivande läkaren, musikern, säljaren, idrottsstjärnan och forskaren. Jag tror, liksom de intervjuade yrkeslärarna, som ju har erfarenhet av mästarlära, vilket naturligtvis kan kritiserats om det blir för oflexibelt (se elevdelen ovan), att eleverna ofta upplever den undervisning som meningslös, där de inte får kopplingen till praktik, något som de ju får hela tiden i verkstaden.

I teorier om mästarlära skiljer man mellan två perspektiv då man behandlar mästarlära som lärandeform. Det ena synsättet betecknar man som individorienterat och det andra som decentrerat. I det individorienterade synsättet är

²⁸ Från *Lärling till smed: På väg in genom grinden nere vid varvet*, i *Mästarlära*, s.113.

²⁹ *Mästarlära*, s 114. I denna artikel av Claus Elmholt och Jan-Henrik Winsløv redogör författarna för sin undersökning av vilket av de två perspektiven individorienterat och decentrerat, som verkar vara det som styr lärlingar vid ett varv i Danmark i deras lärande. Deras slutsats är, att det är praxisgemenskapen som är överordnad, alltså det decentrerade perspektivet. Lärlingarna rådfrågar t.ex. oftast gesällerna och inte mästaren. Elmholt och Winsløv bygger sin studie på kontrasten mellan en traditionell syn på mästare-lärlingeförhållandet, som präglas av identifikation och imitation och det antropologiska perspektivet på mästarlära som förts fram av Lave och Wenger i deras *Situated Learning* (1991), där de talar om ett situationerat lärande som påverkas av situationsspecifika faktorer i praxisgemenskapen hos lärlingen.

förhållandet mästare-lärling det centrala i lärandet. I det decentrerade synsättet är lärlingens deltagande i en praxisgemenskap det avgörande för lärandet.²⁹ Vad som är tänkvärt här är, att det i många, kanske de flesta, fall bedrivs en undervisning i kärnämnen som är just skolastisk och som av den anledningen inte upplevs som meningsfull av eleverna. Det är detta som yrkeslärarna menar kunde undvikas om man anpassade, i enlighet med läroplanen, undervisningen i kärnämnen till elevernas programval.

Men som Lars-Åke säger, när vi diskuterar varför inte kärnämneskurserna anpassas till elevernas inriktning och programval,

”Sen menar inte jag att kärnämneslärarna är sämre, för jag skulle kunna tänka mig att det är likadant härifrån, vi tycker ju att detta borde en kärnämneslärare göra, men han gör inte det och varför gör han inte det? Jo, för han har sina kursplaner och han tycker att detta borde jag göra och sen jobbar han med ett annat program och där gör han så och så, och av ren självbevaringsdrift försöker man köra ihop det, för annars blir det för jobbigt ju...”

Och, återigen kommer vi in på hur arbetssättet skulle kunna ändra på invanda mönster:

Lars-Åke: Därför skulle jag väl säga såhär, att ett, som vi inte har lyckats med på denna skolan, vi skulle ha kärnämneslärare som ville och var intresserade av att jobba enbart med ett program under en tid. De flesta säger såhär att: ”ja, det är klart att jag kan jobba med IP, det är bra elever och jag tycker de är så och så, men jag vill ju ha NV också, och jag vill ha det också.” Jag tycker att det kunde varit lärare som kunde sagt såhär: ”Okej, nu jobbar jag med de här grabbarna ett tag.”

Anders: Ett år, två år...

Lars-Åke: Nej, det räcker ju inte, det får ju vara minst tre år, så att man har dem hela vägen va. Som koncentrerade sin tjänst på ett program, så man kunde få det här samarbetet. Det är ju i stort sett omöjligt om man ska som kärnämneslärare jobba på en tre, fyra program, för att få någon sammanhållning med det arbetslaget. Det är liksom grundbulten tror jag om man ska få någon sorts arbetslagstanke så kallat.

Detta får naturligtvis bli en uppgift att lösa för skolläda och lärare på just denna skola.

En annan modell som jag inte menar kunde tillämpas generellt, men som kan vara värd att beakta är den som prövats på Rosengårdsskolan i Malmö. Helén Hultman som arbetat många år på högstadiet vid Rosengårdsskolan lät de värsta "busarna" bli lärarassistenter. Hultman beskriver hur statusen hos de elever som blev assistenter steg. Assistentskapet inleddes med att eleverna fick ett erbjudande om det och att de accepterade detta. Dessutom krävdes det av läraren att möta dessa elever på ett "vuxet sätt". Försöket slog i de flesta fall väl ut och eleverna blev mer motiverade för skolarbetet.³⁰ Lärandet sätts i detta projekt in i ett sammanhang och i en praktik. Här blir själva lärarrollen den praktiska aspekten av lärandet. Exakt hur denna modell kan tillämpas bör förstås utrönas mer i detalj, men detta är inte platsen att genomföra den studien.

Om yrkeselevers lärande

Det som både Christer och Lars-Åke tycker är utmärkande för yrkes elever är att de reagerar direkt på situationer i undervisningen, som de inte kan relatera till. Lars-Åke uttrycker det såhär:

Lars-Åke: Ja, det är klart att de här, det har jag ju hört från kuratorer och SYO-folk, de säger, det fina med de här yrkes eleverna är ju att de reagerar direkt, om det är så att de tycker att det inte funkar. En NV-elev då eller nån som vet att, jag är väldigt betygsinriktad, jag håller tyst här, så jag får mitt betyg, men det gör inte de här, utan de reagerar direkt, med liv och rörelse i lokalen, och det ena med det andra, om de inte är intresserade.

Anders: Det är tydliga signaler...

Lars-Åke: Det är tydliga signaler direkt. Sen när det gäller samarbete, man tycker ju då att just detta, som vi har, så skulle det vara ett gott samarbete med matte, fysik och sånt som man tycker ligger i linje med vår utbildning. Men det är som jag säger, man är alltså från kärnämnes sidan väldigt inriktad på att så här gör jag, där och där funkar det, varför fungerar det inte här.

Anders: Man tar inte hänsyn till att man har olika sätt att lära sig på...

Lars-Åke: Nä, just precis...det gör man inte, jo vissa gör det naturligtvis, men, jag ska inte vara för negativ men vi upplever det så att... och vi kan ju ha elever som fungerar alldeles ypperligt bra här, som är några

³⁰ Hultman 1996, s 48f.

riktiga jäkla bråkstakar på andra ställen. Och sen så, de här eleverna fungerar när vi har den här arbetsplatsförlagda utbildningen och de kommer ut, en eller två man, eller de är väl oftast bara en... Ooh, de är mycket mycket nöjda med dem. Men så fort de kommer hit här, sexton stycken i grupp igen, då är det färdigt...det går inte, det är alltså något att de ska markera någon plats i den här gruppen på något vis va...men ute då, när man inte har några lekkompisar, då är det alldeles ypperligt.

Det är säkert också plågsamt för yrkeslärare att höra att deras elever betraktas som obegåvade. Det upplever de inte i karaktärsämnen. Det är bara att teoriämnen har en högre status. Christer refererar något som han hört teorilärare säga:

”Alltså, jag...har ju hört lärare på kärnämnessidan, som har sagt till sina elever någonting att ”du är ju så dålig, så man kan ju tro att du är en yrkeselev”, det har jag själv hört i en korridor...Det har ju varit en del kontroverser också, så att skolledningen har blivit inblandad i det här. För så kan man ju inte undervisa yrkes eleverna när man har en sån inställning...Och det blir problem att undervisa också. Det märker ju våra elever vilken inställning läraren har.”

Lars-Åke har liknande erfarenheter:

Lars-Åke: Det vet vi ju t.ex. vi har ju hört historier här som t.o.m. elevkåren har haft uppe, det var t.ex. någon NV-elev som hade gjort ett väldigt dåligt resultat på en skrivning, och då hade läraren sagt, gå du på IP, det var ett så dåligt resultat, så att det måste vara en IP-elev va...Jag har jobbat här sedan -76 och jag har vid ett otal tillfällen fått höra, den grabben han är ju så duktig i matematik så han borde inte gå hos er. Det har jag hört säkert tio gånger i klasskonferenser.

Anders: Det är sämre att gå här?

Lars-Åke: Javisst, kasta bort sin talang.

Det finns, enligt de yrkeslärare jag intervjuat, bland vissa kärnämneslärare alltså ett uttalat förakt för IP och de yrken man utbildar sig till där.

Christer talar mycket om vikten av kamratskap, förtroende och beröm, om hur betydelsefullt det är att berömma yrkes eleverna. De har i allmänhet inte varit särskilt vana vid beröm från grundskolan och Christer menar att man kan åstadkomma underverk genom beröm. Han berättar också en solskenshistoria om en alldeles omöjlig elev, ett ”praktexemplar”, som, sedan Christer tog sig an

honom, ”vände” och blev en av de mest framstående eleverna efter några år. Christer menade att orsaken till det förbättrade uppträdandet och de förbättrade resultaten låg i att han gav honom mycket beröm, ”och han lyckades, men det var alltså på vippen att det skulle gå precis tvärtom, men han fick mycket beröm av mig, han fick också skäll, när han hade gjort fel, men framför allt fick han mycket beröm”.

När jag frågar Lars-Åke vad han upplever att yrkes eleverna själva menar är det som deras kärnämneslärare borde bli bättre på, nämner han förmågan att sätta gränser, att eleverna själva tycker att det inte blir några reaktioner från vissa kärnämneslärare, då de gör sådant som de vet att de inte borde göra.

Christer betonar vikten av ett gott kamratskap till eleverna och hur viktigt det är att man som lärare inte sätter sig på några höga hästar och visar att man kan mer än eleverna, utan att man har attityden av att vilja lösa frågor och problem tillsammans med eleverna.

När jag avslutningsvis ställer frågan till lärarna vad blivande kärnämneslärare bör begrunda svarar Christer: ”Jag tycker väl inte att jag har något råd, men jag tycker att nya lärare, de som satsar på lärarbanan, förutom att de ska känna för sitt ämne, så måste de vara människokännare, därför att kan man inte ta människor rätt, då kan man inte arbeta som lärare... Man ska tycka om människor, för jag har sett exempel på där det har gått verkligen snett här på skolan, och då har jag tänkt som så, att en sådan lärare skulle aldrig ha blivit lärare, som inte kan ta hand om ungdomar och det skulle man tänka på innan man väljer läraryrket.”

Diskussion

De elever som deltagit i enkäten och de som jag intervjuat verkar inte uppleva kärnämnen i allmänhet som något de helst skulle vilja slippa eller enbart som något nödvändigt ont, vilket vissa tidigare studier pekat på. De upplever, vilket förstås är att förvänta, kärnämnen på olika sätt. Mikael är mest positivt inställd till kärnämnen och många kärnämneslärare som han menar har god tolerans för IP-elevernans sätt att vara, medan Peter verkar vara mer kritisk, eftersom han inte tycker att han får tillräckligt fria händer och möjlighet att röra sig som i verkstan. Man kan också märka en instrumentell attityd hos dem. De är positiva till kärnämnen delvis därför att de vet att de måste läsa dessa, för att kunna studera på högskola senare.

Men i pedagogiskt avseende ger både eleverna och lärarna uttryck åt bestämda uppfattningar. Detta, att eleverna har ett uttalat önskemål om att det är handledning de vill ha i sin undervisning och inte föreläsningar, att de har ett krav på reflektion – att få ”stanna upp och diskutera” – och att yrkeslärarna kräver att kärnämnesundervisningen ska vara kopplad på något sätt till yrkesprogrammet, till tillämpning, menar jag åtminstone delvis hör samman med den tradition de är vana vid, en mästare-lärling-tradition, där det utmärkande är att man i lärandet imiterar en praxissituation. Oavsett om det är det individorienterade synsättet eller det decentrerade som styr lärandet hos lärlingen/eleven, är det av betydelse att dessa elever, i yrkesämnena, tillägnar sig kunskap i ett slags lärlingssituation. De elever jag intervjuat refererar till eller tänker på sitt eget lärande på ett sätt som överensstämmer med det sätt de lär i verkstaden, vilket förstås inte är särskilt märkligt. Jag tror att det vore fruktbart, om vi vill få en djupare inblick i lärande som dessa elever finner mera meningsfullt, att studera deras lärande med utgångspunkt i teorier om just mästarlära och lärlingsskap. Jag menar att undervisningen i kärnämnen oftast är skolastisk i betydelsen att elever förväntas tillägna sig kunskaper i en situation som är skild från den situation där de ska tillämpa kunskaperna, om nu någon tillämpningssituation över huvud taget existerar. Stoffet är inte kopplat till någon praktik. Den sortens undervisning upplevs ofta inte som meningsfull av dessa elever. Och reaktionen från dem låter inte vänta på sig. Men som deras yrkeslärare påpekar i intervjuerna, de som i skolan kanske uppfattats som de mest problematiska är ofta mycket omtyckta och skickliga i sitt arbete sedan de kommit ut i förvärvslivet. Man kan alltså förmoda att problemet ofta inte sitter

i bristande förmåga att lära eller förståelse för sociala regler. Samtidigt kan man notera att de upplever den pedagogik som vissa av deras kärnämneslärare tillämpar som positiv. På vilket sätt framgår inte av intervjuerna, men att de upplever det som befrämjande för lärandet att ha en kompisrelation till läraren kan vara ett moment i vad de menar är en bra pedagogik.

Yrkeselevernas sätt att resonera runt sitt lärande pekar alltså mot att de är tämligen positivt inställda till kärnämnen, och att de vill att undervisningen bedrivs på ett sätt som ger utrymme för kopplingar till en praxis, till tillämpning, och under relativt fria former ("jag vill kunna röra mig"). De är kritiska till vissa delar av undervisningen i yrkesämnen. De menar att det ibland inte ges utrymme för deras egen initiativförmåga och kompetens. Men de känner sig, kanske delvis av sociala skäl, mest hemvana i verkstaden.

Yrkeslärarna å sin sida är på det hela taget mycket noga med att betona vilka fina killar många av deras elever är. Här ser vi en fördjupad relation mellan yrkesläraren och hans elever. Det framgår också tydligt av intervjuerna att dessa elever efterfrågar en personlig relation även till kärnämnesläraren, en kompisrelation, eller något slags intressegemenskap. Detta betonar också yrkeslärarna, som dessutom framhåller betydelsen av att yrkeslärare och teorilärare "sitter och dricker kaffe ihop...att vi jobbar tillsammans", för att ge eleverna en upplevelse av helhet i undervisning och skola. Att eleverna ser teori- och yrkeslärare tillsammans i en social verksamhet, menar yrkeslärarna ger en upplevelse av att skolan inte är lösryckt från livets helhet, livets verklighet, utan en integrerad del. Yrkeslärarna framhåller i intervjuerna dessutom de fördelar de ser med ämnesövergripande arbetslag, förutsatt att man i arbetslaget diskuterar och utvecklar idéer av pedagogisk och didaktisk karaktär. Det torde vara ett väl fungerande arbetslags uppgift att tillsammans utarbeta formerna för undervisning i olika ämnen på programmet. Det är ju faktiskt så att en praktisk tillämpning i samma bemärkelse som i yrkesämnen inte står att finna i många av kärnämnen. Den fråga som uppstår och som inte låter sig lätt besvaras är, hur man ska bevara ämnesinnehållet i de olika kärnämnen och samtidigt skapa en meningsfull praxisorienterad undervisning i yrkesprogrammen.

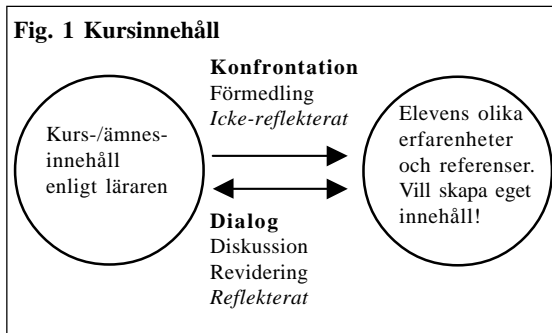
Vid intervjuerna framkom det att eleverna i sin undervisning i kärnämnen gärna vill skapa ett innehåll i de olika ämnena själva. Jag tror att det kan vara ett problem för lärare, när eleverna upplevs få för "fria tyglar", som när man t.ex. arbetar problembaserat. Kärnämnesläraren har en bild av vad som är ämnets innehåll, som han eller hon skapat sig. Den bilden av ämnet kan vara reflekterad, eller oreflekterad i betydelsen att läraren kanske assimilerat en föreställ-

ning om ämnet utifrån den litteratur han eller hon studerat och/eller utifrån den bild av ämnet som förmedlats under den egna skoltiden och under de akademiska studierna. När bilden av ämnesinnehållet utsätts för en revidering av eleverna, som vill skapa sitt eget innehåll, uppstår lätt en konfrontation. Det jag, som lärare, ser som innehållet håller på att förändras av eleverna. Här kan säkert konfrontationen i vissa fall relateras till en upplevelse av tvivel om lärarrollen, ”vilken är min lärarroll?” Det är viktigt att inte ta för lätt på denna fråga. Det är ju mycket betydelsefullt vad som ska utgöra ett ämnes innehåll, dess stoff. Den här frågan låter sig inte heller enkelt besvaras. Vad jag tycker att man som lärare kan ställa sig positiv till är emellertid att gå in i en öppen dialog med elever och med utgångspunkt i deras upplevelser och förutsättningar eventuellt skapa nya mönster och kanske ett reviderat, för eleven meningsfullt, innehåll i ämnet, som eleven kan relatera till. Man skulle på det sättet få till stånd en elevorientering av ämnets innehåll.

Ett problem som kommer upp i olika sammanhang vid diskussioner med praktiserande lärare är relationen mellan läroplan och kursplaner. Och även mellan olika delar av kursplanerna. Dessa kan tyckas reflektera en ogenomtänkt teori, där krav om arbetssätt ställs mot krav om ”kunskaper”. Det kan tyckas som om man ska arbeta enligt ett visst arbetssätt och sedan kräva kunskaper som förutsätter ett annat sätt att bedriva undervisning. Man skulle kunna förklara det med att det saknas en teoretisk enhetlighet, och läraren upplever ett dilemma som han eller hon kanske löser genom att arbeta på ett traditionellt kunskapsförmedlande sätt. ”Hur ska jag kunna sätta betyg om de inte läst det och det som kursplanen förutsätter?”, är en vanlig frågeställning hos lärare som prövat på att arbeta problembaserat eller -orienterat. Detta är förstås en tolkningsfråga, hur tolkar jag läroplaner och kursplaner, och vilken är min kunskapssyn, men jag tycker att frågeställningen är angelägen med tanke på att många lärare upplever en frustration i det här sammanhanget. Och för eleverna blir frågan viktig, därför att lärarens tolkning av kursplan och läroplan, får man förutsätta, påverkar undervisningen.

Vad beträffar de elever jag intervjuat tycker jag det är intressant att iakttä hur de reflekterar över sitt eget lärande, eller över sitt sätt att vara och bete sig i lärandesituationen. Att de faktiskt reflekterar tycker jag är en viktig, och borde vara en spännande utgångspunkt och möjlighet för de lärare som har dessa elever. Att många yrkeselever, som deras lärare påpekar i intervjuerna, reagerar direkt och spontant på den undervisning de deltar i är förvisso en pedagogisk utmaning för de lärare som har yrkesprogram.

Yrkes eleverna och deras yrkeslärare på industriprogrammet upplever statusen på programmet som mycket låg. Johannes vill helst inte tala om att han går på IP, yrkeslärarna upplever att om de har en elev på IP som är duktig i teoretiska ämnen anses denne

slösa bort sin talang, känslan av att inte vara omtyckt finns i elevgruppen ("antagligen så tycker han inte om oss"). Det finns bland yrkes eleverna en föreställning om att man från teori sidan ser ner på dem, att de är mindre värda. Den

enda tendens mot ett nytt sätt att se på yrkesprogrammen gav Mikael uttryck åt då han menade, att eftersom de som går yrkesprogram läser samma kurser som de som går teori program borde statusen inte vara sämre på yrkesprogrammen. Det verkar som om Mikael upplever det som statushöjande att programgymnasiet har kärnämneskurser som ger möjlighet till högskolestudier för dem som gått yrkesprogram.

Skulle man göra en mer vittgående studie för att försöka utröna relevansen hos de resultat den här studien pekar på, tror jag det kunde vara meningsfullt att som jag nämner ovan titta på yrkes elevers lärandesituation i kärnämnen insatt i ett lärlingsperspektiv. Genom att eventuellt införliva andra program än IP i en sådan studie skulle man kunna vidga horisonten till att omfatta även kvinnliga yrkes elever och deras upplevelse av lärande i kärnämnen. I så fall skulle man dessutom kunna se om de föreställningar som elever på industriprogrammet ger uttryck åt också förekommer hos andra yrkes elever och hur detta är relaterat till deras programtillhörighet.

De tolkningar av enkät och intervjuer som jag redogör för i diskussionen och de tolkningsförsök jag gjort i redovisningsdelen av rapporten är förstås mina egna, men det finns givetvis andra synvinklar man kan ta och andra reflektioner man kan göra utifrån det här materialet. Min förhoppning är också att rapporten ska kunna ge impulser till fördjupade studier, tankar och reflektioner om yrkes elevers situation i dagens gymnasieskola.

Jag tror att det är viktigt att det i lärarutbildningen i allmänhet och i utbildningen av gymnasielärare i kärnämnen i synnerhet, oavsett ämnesinriktning,

ingår moment av studier, diskussion och reflektion runt frågeställningar som rör klass, ungdomskulturer – vilka ju inte är homogena utan kopplade till bakgrund –, kön, etnicitet och andra perspektiv, att det finns möjlighet att diskutera och tänka igenom hur olika kulturer är uppbyggda eller, med ett metaforiskt språkbruk, hur den kulturella grammatiken ser ut.

Litteratur- och källförteckning

Källor

Utskrifter av bandade intervjuer läsåret 1999-2000:

Johannes 28/9 1999
Peter 28/9 1999
Mikael 10/11 1999
Lars-Åke 10/5 2000
Christer 10/5 2000

Anteckningar från diskussioner med kurator 28/9 1999 och 10/5 2000

Litteratur

- 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (*Lpf 94*). Utbildningsdepartementet
Arpi. T. Klassresan som aldrig blev av. *Pedagogiska magasinet 1/99*
Cronsjoe, Ingela. *Lusten att lära och lusten att leda: om inlärningsstilar, IT och skolutveckling*. Online: <www.itis.gov.se> maj 2000
Dunn, R. & Dunn, K. & Treffinger, D. J. (1995), *Alla barn är begåvade på sitt sätt — utveckla barnets unika potential, talanger och förmågor*. Jönköping: Brain Books
Elmholdt, C. & Winsløv, J-H. (2000), Från lärling till smed. På väg in genom grinden nere på varvet. I: Klaus Nielsen & Steinar Kvale (red.) *Mästarlära. Lärande som social praxis*. Lund: Studentlitteratur
Hermansen, M. (2000), *Lärandets universum*. Lund: Studentlitteratur
Hill, M. (1998), *Kompetent för "det nya arbetslivet". Tre gymnasieklasser reflekterar över och diskuterar yrkesförberedande studier*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis
Hultman, H. (1996), Behovet av att bli sedd. I: Eva-Stina Hultinger & Christer Wallentin (red.) *Den mångkulturella skolan*. Lund: Studentlitteratur
Lalander, P. & Johansson, T. (1999) *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
Lave, J. & Wenger, E. (1991) *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press

- Linnér, B. & Westerberg, B. (2000) *Kan man lära sig att bli lärare? Blivande och färdiga gymnasielärare om sin utbildning*. Rapport från ett forskningsarbete vid Inst. för metodik och ämnesteori, Malmö högskola, Lärarutbildningen
- Nilsson, P. (1998) *Det är på tiden att någon vill lyssna och fråga vad vi tycker: En studie av hur gymnasieelever upplever sin undervisning*. D-uppsats i Pedagogik, Stockholms universitet
- Persson, E. Yrkeseleverna vill veta varför. *Yrkesläraren* 4/99
- Rudhe, E. Yrkeselever besvikna på allt ämnesplugg. *Lärarnas tidning* 29/95
- Trost, J. (1993, 1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur
- Westerberg, B. (1987, 1996) *Det är ju vi som är negern. Om kulturmöten i skolan*. Stockholm: SNS Förlag.

Bilaga

Bilaga 1: Elevenkät

Hur uppfattar du teorilärare och teorielever?

Den här enkäten görs som ett delprojekt i ett större projekt vid lärarutbildningen på Malmö högskola, vilket startats av Högskoleverket för att undersöka hur man kan påverka lärarutbildningen, och attityder hos dem som utbildas till lärare i framtiden. Du har alltså genom att svara på den här enkäten och delta i projektet, som kallas lok-projektet (läraren och den kulturella grammatiken-projektet), möjlighet att påverka hur utbildningen av lärare i framtiden kommer att se ut.

Försök att tänka igenom svaren och svara så ärligt du kan, och svara med det alternativ du tycker stämmer bäst överens med vad du tycker, även om det inte stämmer helt och hållet, på vissa frågor har du dessutom möjlighet att ge en kortare kommentar till ditt svar.

Allt som du svarar kommer att behandlas konfidentiellt, det vill säga ingen, utom undersökningsledaren och skolans kurator, kommer att veta vem som svarat och vad du svarat.

Ditt namn:*Din ålder:*

Din hemadress:*Ditt tel.nr.*-.....

1. Har du eller har du haft kvinnliga lärare i något teoriämne?

Ja Nej

2. Hur upplever du att din relation till de kvinnliga lärarna för det mesta har varit?

Mycket bra Ganska bra Mindre bra Dålig

Kommentar?

3. Har du eller har du haft manliga lärare i något teoriämne?

Ja Nej

4. Hur upplever du att din relation till de manliga lärarna har varit?

Mycket bra Ganska bra Mindre bra Dålig

Kommentar?

5. Tycker du att det är intressant med teoriämnena?

Ja, alla Ja, vissa Nej, de flesta Nej, alla
teoriämnena teoriämnena ointressanta meningslösa

6. Upplever du att du tillåts vara dig själv på teorilektionerna? Känner du dig som hemma på lektionerna?

Ja, alltid Ja, oftast Nej, sällan Nej, aldrig

Kommentar?

7. Upplever du att du tillåts vara dig själv på lektioner i dina yrkesämnena? Känner du dig som hemma på lektionerna?

Ja, alltid Ja, för det mesta Nej, sällan Nej, aldrig

Kommentar?

8. Upplever du att manliga och kvinnliga teorilärare behandlar dig på olika sätt?

Nej, på samma sätt Känner mig bra behandlad	Manliga behandlar mig bättre	Kvinnliga behandlar mig bättre	Nej, på samma sätt Känner mig inte bra behandlad
--	------------------------------------	--------------------------------------	---

9. Om du t.ex. har glömt dina böcker eller en penna till någon lektion, hur tycker du att dina teorilärare bemöter det?

De flesta blir irriterade och skäller	De flesta bryr sig inte
--	----------------------------

Kommentar?

10. Tycker du att det är någon skillnad på hur kvinnliga och manliga lärare reagerar i en situation som den i förra frågan?

Ja, kvinnliga lärare är schysstare, har mer tålmod	Ja, manliga lärare är schysstare, har mer tålmod	Nej, ingen skillnad
--	--	---------------------

11. Tycker du att lärare i allmänhet är schyssta och försöker göra så att du mår bra och trivs i skolan?

Ja, nästan alltid	Ja, för det mesta	Ibland	Nej, ofta inte
-------------------	-------------------	--------	----------------

12. Tycker du att det känns som att du blir accepterad och uppskattad för den du är av dina lärare? *(Du kan kryssa i mer än en ruta här!)*

Ja, av alla mina lärare	Ja, av mina lärare i yrkesämnen	Ja, av mina manliga teorilärare	Ja, av mina kvinnliga teorilärare
-------------------------	---------------------------------	---------------------------------	-----------------------------------

13. Hur tycker du att dina kompisar i teoriklasser ser på dig som yrkeselev?

Jag tycker att många verkar se ner på mig för att jag går yrkesprogram	Jag upplever inte att de har någon särskild attityd till mig	Jag tycker att de verkar se på mig som jämbördig kompis
--	--	---

Kommentar?

14. Om du upplever att teorielever ofta ser ner på dig, hur tycker du att det skulle kunna lösas?

Det vore bättre att gå på en skola med bara yrkeselever	Jag tycker det är bra med blandade skolor, men vissa teorielevers attityder till yrkeselever borde förändras
---	--

15. Om du upplever att teorielever ser ner på dig och dina yrkeskompisar, tror du att du själv kan påverka detta?

Ja, om jag ändrar mig	Ja, om de lärarna ändrar sig	Nej, knappast gör något
-----------------------	------------------------------	-------------------------

Kommentar?

16. Försök att skriva några ord om en händelse när du kände att någon såg ner på dig och du tänkte att det är bara för att jag går på IP som dom är så mot mig. Det kändes så dj-a taskigt när...

17. Skriv några rader om hur du skulle vilja att lärare och även andra elever skulle vara för att du skulle må bättre/ännu bättre i skolan.

Vilka attityder och föreställningar finns i killgrupper på industriprogrammet? Vilka attityder hos lärare är gångbara i killgrupper, för att man skall få konstruktiva relationer? Hur påverkas dessa elevers föreställningar och attityder? Vad innebär lärande för yrkeseleven? Hur ser elever i en IP-klass på sin egen status och hur upplever de sin situation ur ett klassperspektiv?

Detta är några av de frågor jag sökte svar på då jag intervjuade en grupp killar i en IP-klass på gymnasiet. Rapporten är en delrapport i projektet Läraren och den kulturella grammatiken. Rapporten, som grundar sig på en begränsad studie, visar på delvis andra resultat än tidigare studier.

Rapporter om utbildning 7/2000
ISSN 1101-7643